

รายงานการวิจัย

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธ

คลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

Community – Based Tourism Management Case Study

Buddhist Way Klong Dan Community Ra – Nod District

Songkhla Province

สาลิณี ทิพย์เพ็ญ

Salinee Tippeng

ธารินทร์ มานีมาน

Tharin Maneeman

อัมรินทร์ สันตินิยมภักดี

Amarin Suntiniyompukdee

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนโครงการวิจัยจากมหาวิทยาลัย

เทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

งบประมาณ ประจำปี พ.ศ. 2554

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาและการอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เสียสละเวลาให้กับการตรวจสอบความเหมาะสมรวมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ต่องานวิจัย

ขอขอบพระคุณชาวตำบลคลองแดนทุกท่าน นักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาการท่องเที่ยวที่ให้การสนับสนุนงานวิจัยเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณอาจารย์หลักสูตรสาขาวิชาการท่องเที่ยวทุกท่านสำหรับกำลังใจ คำแนะนำ และความหวังดีที่มีให้กันเสมอมา

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยที่ได้สนับสนุนทุนอุดหนุนโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2554

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต่อไป

คณะผู้วิจัย

กันยายน 2555

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธ
คลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

สาลินี ทิพย์เพ็ง¹ ชารินทร์ มานีมาน¹ และอัมรินทร์ สันตินิยมภักดี¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร สัมภาษณ์บุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว โดยการใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามขอบเขตด้านเนื้อหา เสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ นำเสนอในรูปแบบตารางพบว่าชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และมีแผนการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์ และการจัดการการท่องเที่ยว มีกฎของชุมชนตามพันธะสัญญาชุมชน รวมทั้งกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ต้องให้ผลตอบแทนแก่ชุมชน มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสุนทรียภาพ สังคม วัฒนธรรม และวัสดุที่ใช้ต้องสามารถคงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชนอื่น ๆ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนา

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

Community-Based Tourism Management Case Study Buddhist Way Klong Dan Community Ra – Nod District Songkhla Province

Salinee Tippeng¹ Thatin Maneeman¹ and Amarin Suntiniyompukdee¹

Abstract

The purpose of this research was to study community-based tourism management case study Klong Dan Buddhist way community Ra-Nod district Songkhla province. The study was conducted by data collection, interview people who involved in tourism management and tourists using questionnaire with 5 rating scales estimation. The data was analyzed according to the content and presented by descriptive analysis and tables.

The study found that Klong-Dan community has potential tourist attractions. There are development plans to develop the area as a cultural destination which recognizing the unique art and culture and vernacular architecture of the community. People in the community are involved in conservation plan and tourism management. There are community rules according to covenant community as well as tourism activities and conservation must give benefit to the community. Facility constructing must consider to aesthetic social and culture. The used materials must be able to preserve the unique of local architecture. Furthermore, there must be the promotion of the tourism destination to connect with other communities.

Key word: the community participation, development

¹Faculty of Liberal Arts. Rajamangala University of Technology Srivijaya, Muang, Songkhla.

สารบัญ

บทที่		หน้า
	กิตติกรรมประกาศ	ก
	บทคัดย่อ	ข
	สารบัญ	ง
	สารบัญภาพ	ฉ
	สารบัญตาราง	ช
1	บทนำ	
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	2
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	2
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	4
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
	กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	6
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
	เอกสารที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว	8
	เอกสารที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว	19
	เอกสารที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน	25
	เอกสารที่เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค	32
	เอกสารที่เกี่ยวกับชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	37
	เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
3	ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
	สำรวจและรวบรวมปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	47
	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	47

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	51
	วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	57
	จุดแข็ง	58
	จุดอ่อน	60
	โอกาส	61
	อุปสรรค	61
4	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว	64
	การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	64
	การพัฒนาการบริการการท่องเที่ยว	65
	การพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยว	66
	การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชน	68
5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
	สรุปผล	72
	อภิปรายผล	76
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	78
	บรรณานุกรม	79
	บุคคลานุกรม	83
	ภาคผนวก	85

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงกรอบแนวคิดของโครงการวิจัย	7

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	เพศ	47
2	อายุ	48
3	ระดับการศึกษา	48
4	อาชีพหลัก	49
5	รายได้ต่อเดือน	50
6	ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน	50
7	บ้านพักอาศัย	51
8	ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	52
9	มิติการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	52
10	การมีส่วนร่วมของชุมชน	54
11	การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน	55
12	ภาวะผู้นำ	56
13	ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	57

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยที่มีความหลากหลายทั้งภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล ประกอบกับความร่ำรวยทางประวัติศาสตร์ทั้งประวัติศาสตร์ศิลป์และประวัติศาสตร์สังคม ในเชิงวัฒนธรรมก็มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปทั้งในชนเผ่า และความเป็นท้องถิ่นของชุมชน แต่ละแห่ง ทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมของชุมชนมีความหลากหลาย น่าดึงดูดใจ และมีเสน่ห์แตกต่างจากการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ หรือแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว จากพื้นฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ทำให้ชุมชนสามารถที่จะจัดการ และกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลายน่าสนใจ และน่าดึงดูดใจ อาทิ การเดินป่า ล่องแก่ง พายเรือ ตั้งแคมป์กลางป่า ชีจักรยาน คุนุก คุผีเสื่อ คุหึ่งห้อย รวมถึงการเยี่ยมชมและร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ศิลป์ และประวัติศาสตร์สังคม หรือมีการชมการแสดงพื้นบ้านทั้งในรูปแบบของละคร การละเล่น และการฟ้อนรำที่ดำเนินการและจัดแสดงโดยคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีกิจกรรมเสริมเพื่อศึกษาและสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนคลองแดนมีพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำ ลำคลองเป็นสายหลัก ในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ โดยมีลำคลองขนาดใหญ่กั้นระหว่างอำเภอ ระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราชแต่ในอดีต คลองสายนี้เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำที่ได้รับความนิยมสูงสุดในลุ่มทะเลสาบสงขลา เพราะคนในแถบนี้ทั้งสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง ล้วนใช้คลองสายนี้เพื่อการเดินทาง และติดต่อค้าขายระหว่างกันทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม หลังจากพัฒนาถนนหนทางจนมีความสะดวกสบายมากขึ้นตามลำดับ คลองแดนจึงถูกลดความสำคัญลงเรื่อยๆ กลายเป็นชุมชนริมคลองเล็กๆ ที่ไร้ชีวิตชีวา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดนพยายามที่จะพลิกฟื้นคลองแดนให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยร่วมกับคณะนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย จังหวัดสงขลา จัดตั้งโครงการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธคลองแดน โดยย้อนอดีตอันรุ่งเรืองของคลองแดนว่า เปรียบเสมือนศูนย์กลางทำน้ำ หรือคลอง 3 แห่ง ที่เชื่อมการจราจรทางน้ำถึง 3 จังหวัด คือ สงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง ทำให้ชุมชนแห่งนี้เปรียบเสมือนท่าเลทอง หรือชุมทางการค้าขนาดใหญ่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และ ปัจจุบันชุมชนตลาดคลองแดนได้เปลี่ยนสถานะจาก “ท่าเลทอง” กลายเป็น “ชุมชนชายขอบ” ที่ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานล้าหลัง เพราะไม่มีระบบประปา รถประจำทาง โทรศัพท์ ฯลฯ จุดด้อยเหล่านี้กลับส่งผลทางบวกด้านการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาให้เป็นจุดแข็งได้อย่างดีเยี่ยม เพราะนำมาสู่วิถี

ชีวิตแบบ “พอเพียง” ที่ยังอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบโบราณไว้ได้อย่างดีเยี่ยม ตลาดคลองแดนยังเต็มไปด้วยเรือนไม้อายุตั้งแต่ 50-100 ปี มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแผ่นบางจากเกาะยอ หรือศาลาคร่อมสะพานไม้ข้ามคลอง เส้นทางหลักเข้าสู่วัดคลองแดนที่แสนสมถะ โดยทางวัดตั้งใจเก็บสะพานเก่าไว้แทนการสร้างสะพานใหม่ให้รถยนต์วิ่งข้ามได้ หรือแม้กระทั่งเรือนไม้พื้นดินตามแบบฉบับของเรือนปักษ์ใต้ยังยืนท่าแดดลมฝนอยู่อย่างน่าตื่นตาตื่นใจ

จากประเด็นดังกล่าวจึงทำให้เกิดความสนใจในการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าไว้ดังต่อไปนี้

1. สำรวจและรวบรวมปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อจัดทำฐานข้อมูล
2. วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
3. พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและสืบค้นทางวิชาการตลอดจนเป็นข้อมูลในการนำไปใช้เพื่อพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวในตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ต่อไป
- 2) เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนผู้ที่สนใจตลอดจนนักเรียน นิสิต นักศึกษา สามารถนำผลการศึกษาค้นคว้าไปปรับใช้ในการส่งเสริม และการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายด้วยดี

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษารั้ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่เป็นคลองเล็ก ๆ ซึ่งเป็นเขตแดนธรรมชาติที่กั้นระหว่าง 2 จังหวัด คือ สงขลา และนครศรีธรรมราช

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษารั้ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ดังต่อไปนี้

2.1 ตำรวจและรวบรวมปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อจัดทำฐานข้อมูล ในประเด็น

- มิติการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชน
- การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน
- ภาวะผู้นำ

2.2 วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

- จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ตำบลคลองแดน
- จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ตำบลคลองแดน
- โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของชุมชนที่เอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานของชุมชน
- อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก

2.3 แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

3. ขอบเขตด้านข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านข้อมูลดังนี้

3.1 ข้อมูลจากเอกสาร ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับความสำคัญของการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนและศึกษางานวิจัยเกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ในการศึกษา

3.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกต

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอรอบนอก จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามลำดับต่อไปนี้

1. ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลความรู้พื้นฐานในการเขียนเค้าโครงวิจัย และเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า

2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยการเก็บข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

-หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสงขลา

-หน่วยงานภาคเอกชน ได้แก่ สมาคมการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนหรือชุมชนในพื้นที่ ตลอดจนชาวบ้านและผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว

-นักวิชาการหรือนักวิจัยที่เคยทำงานในพื้นที่

-กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าในชุมชน

-นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นคนในพื้นที่หรือต่างพื้นที่ที่เคยมาท่องเที่ยวในพื้นที่

2) การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

-หน่วยงานภาครัฐ, หน่วยงานภาคเอกชน, ผู้นำชุมชนหรือชุมชนในพื้นที่ และนักวิชาการหรือนักวิจัยที่เคยทำงานในพื้นที่ จะทำการศึกษาจากประชากร โดยไม่มีการสุ่มตัวอย่าง เนื่องจากมีจำนวนน้อย

- กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าในชุมชน และนักท่องเที่ยวจะทำการสุ่มด้วยวิธี Simple Random Sampling เพื่อให้ได้นักท่องเที่ยวที่เคยมาท่องเที่ยวในพื้นที่เป้าหมาย

3) การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ สร้างตามแนวความคิดของลิเคิร์ท โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือตามลำดับดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร บทความ วารสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามตามวิธีของลิเคิร์ท จากหลักการสร้างและวิเคราะห์เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3. สร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด

4. นำแบบสอบถามมาพิจารณาถึงความครอบคลุมของเนื้อหา และสำนวนภาษาที่ใช้ พร้อมทั้งมีการปรับปรุงแก้ไข

5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปใช้เก็บกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด

เกณฑ์การให้คะแนนของแบบสอบถาม ผู้วิจัยกำหนดค่าคะแนน 5 ระดับ ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับความคิดเห็นในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับความคิดเห็นในระดับมาก

3 หมายถึง มีระดับความคิดเห็นในระดับปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับความคิดเห็นในระดับน้อย

1 หมายถึง มีระดับความคิดเห็นในระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าคะแนน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยของแบบสอบถามดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง นักท่องเที่ยว หรือผู้เกี่ยวข้องมีระดับความคิดเห็นในระดับมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง นักท่องเที่ยว หรือผู้เกี่ยวข้องมีระดับความคิดเห็นในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง นักท่องเที่ยว หรือผู้เกี่ยวข้องมีระดับความคิดเห็นในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง นักท่องเที่ยว หรือผู้เกี่ยวข้องมีระดับความคิดเห็นในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง นักท่องเที่ยว หรือผู้เกี่ยวข้องมีระดับความคิดเห็นในระดับน้อยที่สุด

4) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอนดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ 1 ของผู้ตอบแบบสอบถามรวบรวมข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

4.2 ให้คะแนนแบบรวบรวมข้อมูลตอนที่ 2 เป็น 5 4 3 2 และ 1 สำหรับคำตอบมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุดตามลำดับ

4.3 คำนวณหาค่าเฉลี่ยของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว หรือผู้เกี่ยวข้องมีระดับความคิดเห็น นำเสนอในรูปแบบตาราง และพรรณนาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การให้ความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ในเขตชุมชนตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

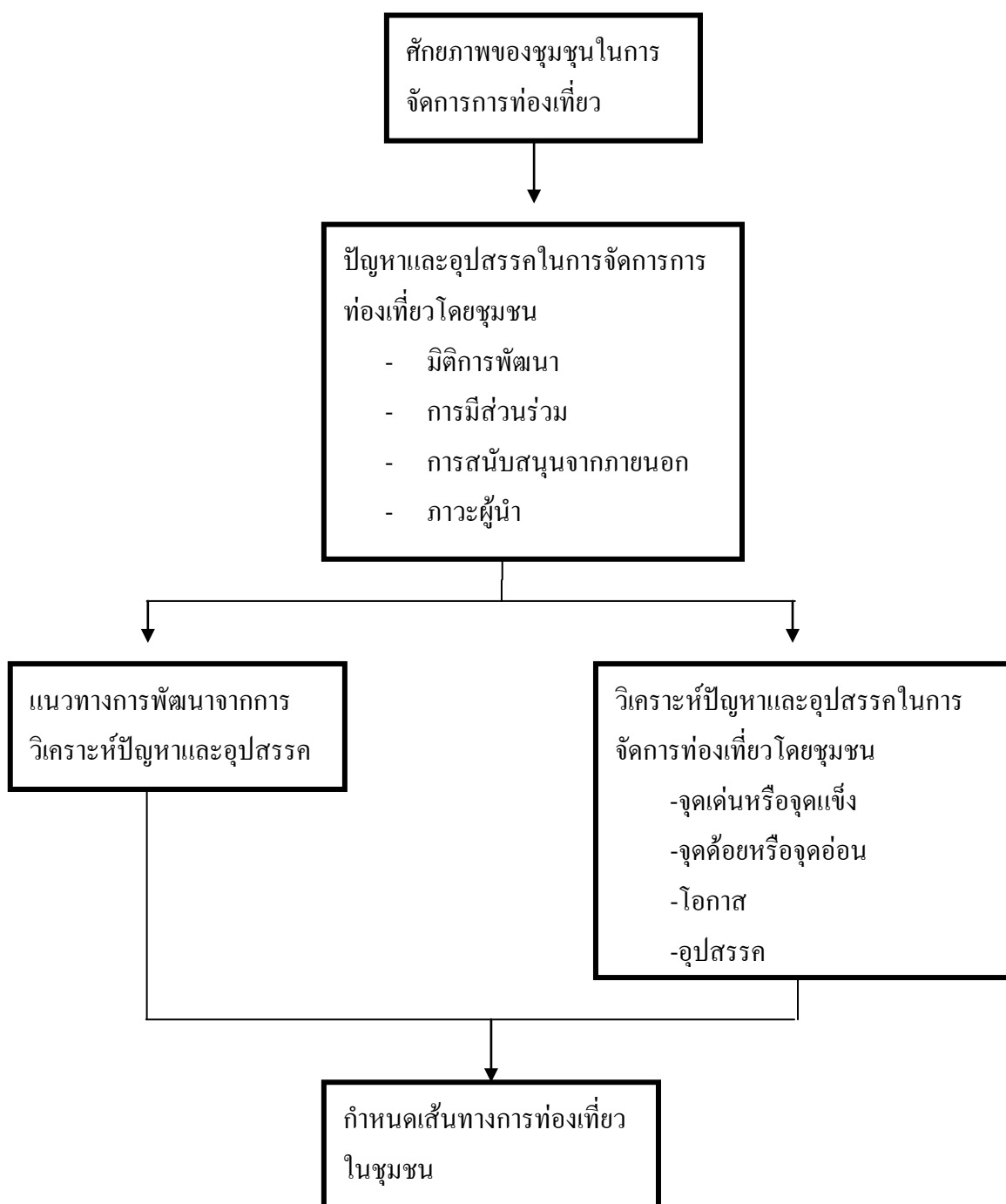
การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงหรือการทำให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นจากเดิมโดยชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ในพื้นที่คลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ เป็นคลองเล็กๆ ซึ่งเป็นเขตแดนธรรมชาติที่กั้นระหว่าง 2 จังหวัด คือ สงขลา และนครศรีธรรมราช ส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ซึ่งนอกเหนือจากการไปเยี่ยมชมในพื้นที่นั้น ๆ รูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวก็แตกต่างกันตามประเภทของแต่ละพื้นที่ ดังนั้นศักยภาพของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นการเชื่อมประสานให้เกิดแผนการท่องเที่ยวที่ชัดเจนและยั่งยืน

อีกทั้งเป็นการยอมรับของประชาชนในพื้นที่ที่จะส่งผลให้สามารถนำผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวไปส่งเสริม หรือปรับปรุง พร้อมกับการกำหนดเป้าหมายทางธุรกิจด้านการท่องเที่ยวของชุมชนได้

กรอบแนวความคิดของแผนงานวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและอุปสรรค
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540 :3) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวสรุปได้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็นสากล 3 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

นิศา ชัชกุล (2550 : 2) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปลายทางจะต้องประกอบด้วยปัจจัยสามประการเป็นอย่างน้อย คือ การเดินทาง การพักผ่อนและการกินอาหารนอกบ้าน

นิคม จารุมณี (2536:1) ให้ความหมายการท่องเที่ยวสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวมิได้หมายความว่าเฉพาะการเดินทางเพื่อพักผ่อนหรือความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเดินทางเพื่อประชุมสัมมนาเพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนถึงการเยี่ยมชมสถานที่นั้น

ยุพดี เสตพรรณ (2548 : 188) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็นสากล 3 ประการได้แก่

1. เดินทางจากที่อยู่ปกติไปยังที่อื่นชั่วคราว
2. เดินทางโดยสมัครใจ

3. ไม่ใช่เดินทางไปประกอบอาชีพหรือหารายได้ และไม่ใช่นักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในจังหวัดที่เดินทางไป โดยที่จุดประสงค์ของการเดินทาง ไม่เฉพาะเพื่อการพักผ่อน หรือสนุกสนานรื่นเริง แต่รวมถึง เพื่อประชุมสัมมนา ศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา ติดต่อธุรกิจหรือเยี่ยมญาติ

จากความหมายของนักวิชาการและหน่วยงานข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางที่ต้องเกิดจากความสมัครใจ ไม่ได้ถูกบังคับให้เดินทาง ไม่ได้รับค่าจ้างให้ปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งขณะเดินทาง ไม่มีจุดประสงค์หรือตั้งใจที่จะอพยพจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

1.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

นักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้หลายลักษณะ ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540 : 3 – 4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ

1.1 ก่อให้เกิดรายได้เข้าประเทศ มีส่วนช่วยแก้ปัญหาการขาดดุลชำระเงินของประเทศ

1.2 รายได้จากการท่องเที่ยวมีผลกระทบทวีคูณในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ

1.3 ก่อให้เกิดการหมุนเวียนและการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค

1.4 เป็นการนำเอาทรัพยากรของประเทศหรือของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบของการผลิตสินค้าพื้นเมืองของที่ระลึก ตลอดจนการบริการในท้องถิ่นนั้น

1.5 ช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตเป็นวงจรหมุนเวียนภายในประเทศ ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. ความสำคัญทางด้านสังคม

2.1 ส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

2.2 พัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่นมีการก่อสร้างสิ่งใหม่

2.3 ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เกิดความภาคภูมิใจ ความสำนึก ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของชาติ ตลอดจนรักและหวงแหนผืนแผ่นดินของตน

2.4 ขจัดความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท แก้ปัญหาการล้นไหลเข้ามาหางานทำในเมืองของชาวชนบท

2.5 ช่วยให้ชาวชนบทรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นำทรัพยากรมาประดิษฐ์สิ่งของ
ในรูปสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก สร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัว

3. ความสำคัญทางด้านการเมือง

3.1 การเดินทางท่องเที่ยวก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัย

3.2 เสริมสร้างความเข้าใจอันดี ที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกที่จะช่วยสร้างสรรค์
สัมพันธไมตรี และความสงบสุข

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 35 – 41) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยสรุปไว้
ว่าความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ สรุปได้ 6 ประการดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศ มีการส่งสินค้าหรือบริการทางการท่องเที่ยว
ออกไปขายยังต่างประเทศ เช่น นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นซื้อตั๋วโดยสารเครื่องบินมาชมวัดพระแก้ว ก็
จะจ่ายค่าที่พักแรม ค่าอาหาร ค่านำเที่ยว และค่าสินค้าที่ระลึกให้กับประเทศไทย

2. ช่วยลดปัญหาการชำระเงินระหว่างประเทศ คือ เมื่อนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดิน
ทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางและซื้อสินค้าอีกทั้งบริการการ
ท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยวสามารถนำไปช่วยลดภาวะการขาดดุลการค้าและการขาด
ดุลการชำระเงิน อันเป็นการส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

3. ช่วยสร้างอาชีพและการจ้างงาน คือ ต้องใช้แรงงานในลักษณะของการต้อนรับให้บริการ
จึงมีการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ ธุรกิจที่พัก ธุรกิจขนส่ง ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจอาหาร
ก่อให้เกิดการจ้างงานและช่วยแก้ปัญหาการว่างงานของประเทศ

4. ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะนำเงินไปจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้า
และบริการจากท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้ และช่วยให้ชาวชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดี
ขึ้น

5. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของท้องถิ่น คือ สามารถผลิตสินค้าและ
บริการได้เองตามความต้องการของนักท่องเที่ยวในท้องถิ่น การส่งซื้อสินค้านอกชุมชนน้อยลง ทำ
ให้เกิดกาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของท้องถิ่นขึ้น

6. ก่อให้เกิดการกระตุ้นการผลิต เนื่องจากเงินตราที่นักท่องเที่ยวนำมาจับจ่ายใช้สอยจะ
หมุนเวียนอยู่ในเศรษฐกิจของประเทศ กระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำเอาทรัพยากรของประเทศ
มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

สุภาพร มากแจ้ง (2534 : 3-4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวสามารถจำแนกได้
3 ด้าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ความสำคัญต่อบุคคล การท่องเที่ยวเป็นสิ่งสราญใจช่วยให้มนุษย์ได้รับการพักผ่อนอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติ เป็นการเปิดโลกทัศน์ช่วยให้มนุษย์มีทัศนะที่กว้างไกลและการท่องเที่ยวเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างมนุษยชาติ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนวัฒนธรรมทั้งระหว่างชนในชาติและนานาชาติ

2. ความสำคัญต่อสังคม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และเป็นสิ่งที่น่าสนใจไปสู่อื่น ทั้งทางด้านการคมนาคม การสาธารณสุข โภคและมาตรฐานการครองชีพ ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งเจ้าของท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

3. ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศ ทำให้เกิดการลงทุนทางธุรกิจทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่เกี่ยวเนื่องกับนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการจ้างงานในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และโดยอ้อมทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราและการกระจายรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

จากความสำคัญของการท่องเที่ยวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้าใจอันดีให้แก่คนในชาติ นอกจากนั้นยังช่วยในการฟื้นฟูอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่น

1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

นักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้หลายลักษณะ ซึ่งพอจะประมวล ได้ดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 10-12) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวโดยสามารถสรุปได้ดังนี้ แหล่งท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวหลักที่รวมเอาสินค้าและบริการหลากหลาย จึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 องค์ประกอบหรือ 3 A's ดังต่อไปนี้คือ

1. สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้อยากเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวแล้วเกิดความประทับใจ อาจเป็นสิ่งที่ให้ความรู้หรือความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมี 6 ประการคือ

- 1.1 ทิวทัศน์หรือทัศนียภาพอันสวยงามตามธรรมชาติ เช่นป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง
- 1.2 ความประทับใจจากลมฟ้าอากาศ
- 1.3 คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น กำแพงเมือง อนุสรณ์สถาน ชุมชนโบราณ เป็นต้น
- 1.4 วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี งานเทศกาล

1.5 สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่นสวนสนุก สวนสัตว์ โรงละคร ศูนย์กลางค้า

1.6 กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่นการเดินป่า การขี่ช้าง การดูนก การชมสวนผลไม้

2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาใน 6 ด้านด้วยกันคือ

2.1 ประเภทของการคมนาคมขนส่งที่จะให้บริการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาว่าจะใช้การขนส่งประเภทใดเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ จึงเหมาะสม หรือจะใช้ขนส่งหลายประการร่วมกันไป เช่น การขนส่งทางรถยนต์ การขนส่งทางรถไฟ การขนส่งทางเรือ การขนส่งทางเครื่องบิน

2.2 เส้นทางกรขนส่งเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงสภาพการเดินทางความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว ความปลอดภัย และความมีมาตรฐานดีในระดับสากลของเส้นทางที่จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

2.3 การคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงจำนวนที่เพียงพอคุณภาพและมาตรฐาน ตลอดจนความสะดวกสบาย รวดเร็วและความปลอดภัยของรถสาธารณะและรถนำเที่ยวที่จะให้บริการภายในแหล่งท่องเที่ยว

2.4 แบบแผนการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักแรมเป็นหมู่คณะทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ทั้งการเดินทางของนักท่องเที่ยวแบบส่วนตัวและครอบครัว

2.5 บริเวณที่อำนวยความสะดวกให้แก่ยานพาหนะ เช่นสถานีขนส่งที่จอดรถที่ล้างรถที่ซ่อมแซมบำรุงรักษารถ เป็นต้น

2.6 ปัญหาการจราจรที่อาจขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงปัญหาการจราจรที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว เช่นปัญหาที่จอดรถ ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาเรื่องเสียงรบกวนนักท่องเที่ยว ปัญหาอากาศเป็นพิษ เป็นต้น

3. สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenity) เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างประทับใจเพื่อให้นักท่องเที่ยวอยากจะท่องเที่ยวนานวันขึ้น หรือกลับมาเที่ยวซ้ำในโอกาสหน้า ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญในแหล่งท่องเที่ยวมี 4 ด้านคือ

3.1 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอาคารและสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย ที่จำหน่ายบัตรเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานที่ทำการของแหล่งท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะ ศาลา หรือซุ้มนั่ง ร้านค้า ร้านอาหาร เป็นต้น

3.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริการในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยซุ้มเข้า ป้ายเครื่องหมาย ลานกิจกรรม สวนหย่อม

3.3 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายในแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุในแหล่งท่องเที่ยว

3.4 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านป้ายในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยว ศรีญา วรากุลวิทย์ (2537 : 82-83) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวว่าจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว เพราะเป็นผู้ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น

2. การเดินทาง การท่องเที่ยว คือ การเดินทางไปให้ถึงจุดหมายที่ตั้งไว้ โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ซึ่งจะต้องสามารถอำนวยความสะดวกในการเดินทางทั้งสภาพยานพาหนะที่ใช้เดินทางและระบบเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางที่มีความปลอดภัย รวมทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

3. แรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้นั้นนักท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งบันดาลใจให้เกิดการเดินทาง ซึ่งแรงจูงใจนี้ประกอบด้วย แรงจูงใจทางกาย แรงจูงใจทางวัฒนธรรม แรงจูงใจระหว่างบุคคล และแรงจูงใจทางด้านสถานภาพ และความมีชื่อเสียง

4. ทรัพยากรท่องเที่ยว ทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทรัพยากรที่มีลักษณะแตกต่างกับสภาพแวดล้อมของตนเอง จะเป็นแรงดึงดูดใจที่สำคัญที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น

สุทธิศรี ชูชาติ (2546 : 43) ได้สรุปองค์ประกอบพื้นฐานของการท่องเที่ยวไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจ ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และแหล่งบันเทิง

2. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม สถานบริการ และปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต

3. การขนส่ง

4. การต้อนรับ

ปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ ดังกล่าวแล้วเป็นแรงจูงใจสำคัญ ทำให้มนุษย์มีความต้องการเดินทางท่องเที่ยว และเกิดความประทับใจ กลับมาท่องเที่ยวใหม่ในแหล่งท่องเที่ยวเดิม การผลิตซ้ำในด้านเศรษฐกิจ จึงเกิดขึ้น และปัจจัยทั้ง 4 ประการ ก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เกื้อหนุนซึ่งกันและกันของแหล่งท่องเที่ยว

จากองค์ประกอบของนักวิชาการข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวประกอบด้วย นักท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจในการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ด้วยเหตุดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นได้ว่าองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบล้วนแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันทั้งสิ้น จะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปไม่ได้

1.4 รูปแบบของการท่องเที่ยว

นักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบของการท่องเที่ยวไว้หลายลักษณะ ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้

กุลวรา สุวรรณพิมล (2548 : 36-37) ได้กล่าวรูปแบบการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ การท่องเที่ยวภายในประเทศ และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ดังรายละเอียดแต่ละรูปแบบ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) เป็นการท่องเที่ยวภายในเขตแดนของประเทศของตน ส่วนใหญ่นิยมใช้รถยนต์เป็นยานพาหนะในการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะสะดวกในการแวะชมตามรายการที่จับผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นที่แพร่หลาย เพราะเศรษฐกิจโลกเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วส่งผลทำให้คนมีรายได้เพิ่มขึ้นจึงมีกำลังที่จะเสียค่าใช้จ่ายและมีค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงโดยถือว่าการท่องเที่ยว คือ รางวัลชีวิต

2. การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวจากประเทศที่อาศัยอยู่ไปยังประเทศอื่น ส่วนใหญ่ถ้าเป็นประเทศแถบยุโรป นักท่องเที่ยวมักจะเดินทางไปทางรถยนต์หรือรถไฟ แต่หากประเทศใดไม่อยู่ติดเขตแดนก็มักจะนิยมเดินทางโดยทางอากาศหรือทางน้ำ ผู้ที่ใช้บริการการท่องเที่ยวระหว่างประเทศส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้ระดับกลาง ซึ่งมีตำแหน่งงานระดับวิชาชีพชั้นสูงหรือผู้บริหารและหัวหน้างานในระดับช่างฝีมือรายได้เพียงพอที่จะแบ่งส่วนเป็นค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวระหว่างประเทศแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 Outbound Tour หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเดินทางออกจากประเทศของตนไปท่องเที่ยวประเทศอื่น ๆ ที่ตนสนใจ อาทิ คนไทยเดินทางออกไปท่องเที่ยวประเทศต่าง ๆ

2.2 Inbound Tour หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวจากประเทศอื่น ๆ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศหนึ่ง อาทิ นักท่องเที่ยวประเทศต่าง ๆ เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย

นิตา ชัชกุล (2550 : 229-232) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์มีการเดินทางท่องเที่ยวหลายรูปแบบ หลายลักษณะตามเหตุจูงใจและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละคน ตามหลักเกณฑ์ ต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นประพฤติปฏิบัติมีหลักเกณฑ์ต่าง ๆ หลายเกณฑ์ อาจจะแบ่งได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. แบ่งเกณฑ์ตามการนับจำนวนปริมาณของนักท่องเที่ยว เป็นการจัดแบ่งรูปแบบตามการนับจำนวนของนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้งที่ออกเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งมี 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1.1 การท่องเที่ยวคนเดียว (Individual Travel) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวตามลำพังคนเดียว โดยอาจจะจัดวางแผนและท่องเที่ยวด้วยตนเองหรือซื้อบริการของบริษัทนำเที่ยว

1.2 การท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม (Group Travel) เป็นการท่องเที่ยวตั้งแต่สองคนขึ้นไป อาจจะเป็นกลุ่มเพื่อน พี่น้อง หรือเพื่อนร่วมงาน โดยอาจจะจัดวางแผนและท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มไม่พึ่งการบริการของบริษัทนำเที่ยวก็ได้

2. แบ่งเกณฑ์ตามวิธีการในการเดินทางท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

2.1 การท่องเที่ยวอิสระหรือส่วนตัว (Independent Travel or Private Travel) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวที่มีการวางแผนเดินทางท่องเที่ยวตามความต้องการของตนเอง หรือกลุ่มสามารถเปลี่ยนแปลงกำหนดการตารางเวลาได้ตามความสะดวก ส่วนการซื้อบริการอื่น ๆ เช่น ที่พักแรม รถเช่า อาจจัดหาด้วยตัวเองหรือโดยกลุ่ม หรืออาจจะซื้อบริการบางอย่างจากบริษัทนำเที่ยวก็ได้ แต่ไม่ได้ซื้อบริการนำเที่ยวทั้งหมด

2.2 การท่องเที่ยวพิเศษเป็นกลุ่ม (Group Inclusive Travel or GIT) เป็นการท่องเที่ยวกับบริษัทจัดนำเที่ยวที่มีการชำระเงินล่วงหน้าเพื่อใช้จ่ายเป็นค่าพาหนะ ค่าที่พัก และค่าเที่ยวชมสถานที่และบริการ อื่น ๆ รวมทุกอย่างเป็นพิเศษ ซึ่งผู้ซื้อบริการต้องไปเป็นคณะเป็นกลุ่ม

3. แบ่งเกณฑ์ตามช่วงเวลาของการท่องเที่ยวมี 3 ประเภท คือ

3.1 การท่องเที่ยวคาบเวลายาว เป็นการท่องเที่ยวจากถิ่นที่อยู่และที่พัก ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นระยะเวลายาวนานเป็นสัปดาห์ หรือเป็นเดือน ส่วนใหญ่จะเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเพื่อวัฒนธรรม

3.2 การท่องเที่ยวคาบเวลาสั้น เป็นการท่องเที่ยวที่กินเวลาประมาณ 2 - 3 วัน ถึง 10 วัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสาเหตุต่าง ๆ หลายสาเหตุ เช่น ฐานะการเงินของผู้เดินทางท่องเที่ยว ระยะเวลาในการลาพักงานค่าครองชีพในประเทศหรือสถานที่ท่องเที่ยววันนั้น ๆ เป็นต้น

3.3 การท่องเที่ยวแบบทัศนจร องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) เรียกว่า “เอ็กซ์เคอร์ชัน” (Excursion) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้เวลาไม่เกิน 24 ชั่วโมง และไม่มีการพักค้างคืน เป็นแบบเข้าไปเย็นกลับ เช่น การท่องเที่ยวในชนบทที่อยู่ไม่ไกลจากเมืองชุมชนมากนัก หรือการข้ามพรมแดนประเทศเพื่อซื้อสินค้าหรือเปลี่ยนบรรยากาศ

4. แบ่งเกณฑ์ตามวิธีการขนส่ง เป็นการท่องเที่ยวที่มีหลายรูปแบบในปัจจุบัน ตามพัฒนาการของคมนาคมขนส่ง ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ

4.1 การท่องเที่ยวทางบก เช่น โดยรถยนต์ รถไฟ รถคาราวาน (Caravan) ฯลฯ

4.2 การท่องเที่ยวทางเรือ เช่น โดยเรือสำราญ (Cruise) เรือไฮโดรฟลอยด์ (Hydrofloid) เรือยอชต์ (Yacht) เป็นต้น

4.3 การท่องเที่ยวทางอากาศ เช่น โดยเครื่องบินเล็กเช่าเหมาลำ เฮลิคอปเตอร์ ฯลฯ

5. แบ่งเกณฑ์ตามลักษณะการจ่ายเงิน เป็นการแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวที่เกณฑ์การใช้เงินของนักท่องเที่ยว หรืออีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการแบ่งระดับชั้นของนักท่องเที่ยวตามหลักการของนักการตลาดนั่นเอง

5.1 การท่องเที่ยวแบบประหยัด (Economic Travels) เป็นการท่องเที่ยวที่เสียค่าใช้จ่ายในราคาถูกหรือราคาพิเศษ มักจะเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง หรืออาจจะมีคู่มือการท่องเที่ยว (Guide Books) เป็นแนวทาง ปัจจุบันนักท่องเที่ยวประเภทนี้ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศมีความนิยมเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น

5.2 การท่องเที่ยวแบบนักธุรกิจ (Business Travel) หรือสำหรับระดับชนชั้นกลาง (Medium Class Travel) ในยุคสมัยก่อนถือว่านักธุรกิจอยู่ในกลุ่มชนชั้นกลางที่มีฐานะดีกว่าชนชั้นล่างหรือมวลชน (Low class or Mass Group) ได้แก่ ผู้บริหารที่ชอบความหรูหราสะดวกสบาย แต่ไม่มีกำลังในการซื้อบริการในราคาเท่ากับกลุ่มชนชั้นกลางหรือชั้นหนึ่ง เจ้าของธุรกิจขนาดย่อม ฯลฯ ซึ่งกลุ่มชนชั้นกลางหรือนักธุรกิจนี้เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อผู้ผลิตการท่องเที่ยว (Suppliers) ในปัจจุบัน เพราะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากกว่าชนชั้นสูงหรือชนชั้นหนึ่ง และกลุ่มชนชั้นกลางหรือนักธุรกิจนี้มีอัตราการซื้อและใช้บริการบ่อยครั้งกว่ากลุ่มอื่น ๆ ระยะเวลาการเดินทางมีปริมาณนักท่องเที่ยวทั้งหมด และธุรกิจผู้ผลิตการท่องเที่ยวต่าง ๆ ต่างวางแผนทางการตลาดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เช่น อุตสาหกรรมสายการบินที่บริการชั้นนักธุรกิจ (Business Class) เพราะเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนถึงร้อยละห้าสิบในผลกำไรทั้งหมด

5.3 การท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่ง (First Class Travel) ได้แก่ผู้มีรายได้สูง เศรษฐี หรือยุคสมัยก่อนเป็นกษัตริย์ ขุนนางทั้งหลายที่ต้องการบริการท่องเที่ยวที่หรูหราและมีอำนาจในการซื้อ (Purchasing Power) สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ แต่นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้มีจำนวนน้อย ดังนั้นผู้ผลิตบริการการท่องเที่ยว (Suppliers) จึงมีไม่มากนัก เช่น โรงแรมบางแห่งจะมีห้องพักที่เรียกว่าห้องสูท (Suite) ใ้บริการเพียงไม่ถึงสิบห้องพัก หรือสายการบินต่าง ๆ ที่มีที่นั่งระดับชั้นหนึ่ง (First Class Seats) ไม่ถึง 50 ที่นั่งต่อลำ

6. แบ่งเกณฑ์ตามเส้นแบ่งเขตแดนของแต่ละประเทศ หรือในปัจจุบันใช้หลักการตามเขตเศรษฐกิจของประเทศที่อ้างถึง การแบ่งเกณฑ์นี้เป็นการแยกประเภทรูปแบบของการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่ทุกประเทศยอมรับและมีการเก็บข้อมูลสถิตินับปริมาณการ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 15-18) ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวสามารถสรุปแบ่งออกได้ 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบคือ

1.1 การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เป็นการท่องเที่ยวไปยังต่างประเทศโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้ในประเทศนั้น

1.2 การท่องเที่ยวในประเทศ เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะภายในอาณาเขตของแต่ละประเทศนั้นๆ

2. การแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 3 รูปแบบคือ

2.1 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน เป็นการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาพชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อ หรือหลีกเลี่ยงอากาศหนาวในประเทศของตน อันเป็นการเดินทางเพื่อการพักผ่อนและหาประสบการณ์แปลกใหม่

2.2 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปติดต่อธุรกิจหรือไปประชุม โดยมีระยะเวลา 2-3 วันแรกให้เที่ยว

2.3 การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากความสนใจกิจกรรมพิเศษ สามารถแบ่งย่อยได้ 4 รูปแบบคือ

2.3.1 การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติ และการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ

2.3.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

2.3.3 การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง เป็นการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ การออกกำลังกาย โดยมุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสม

2.3.4 การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจและประชุมสัมมนา เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลพลอยได้ในการเดินทางไปติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนา ซึ่งอาจมีหรือไม่มีการศึกษาดูงานและการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้ หรือมีเวลาว่างจากการติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนา ก็อาจจะเดินทางไปดูงาน

3. การแบ่งตามลักษณะการเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบคือ

3.1 การท่องเที่ยวแบบกลุ่มเหมาจ่าย เป็นการท่องเที่ยวที่ธุรกิจนำเที่ยวขายรายการนำเที่ยวเบ็ดเสร็จให้กับนักท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ โดยธุรกิจนำเที่ยวเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับยานพาหนะ ที่พัก อาหาร และการนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว โดยอาจอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบหรืออาจจะจัดบริการเที่ยวบางสิ่งบางอย่างก็ได้

3.2 การท่องเที่ยวแบบอิสระ เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยววางแผนจัดการเดินทางด้วยตัวเองทุกอย่าง หรือใช้บริการของธุรกิจนำเที่ยวในการอำนวยความสะดวกบางอย่าง

4. การแบ่งตามการตลาด สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบคือ

4.1 การท่องเที่ยวตลาดหรูหรา เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องจ่ายค่าบริการในอัตราที่สูง เพราะมุ่งให้บริการทางการท่องเที่ยวชนิดหรูหรา

4.2 การท่องเที่ยวตลาดมวลชน เป็นการท่องเที่ยวที่บริการทางการท่องเที่ยวแบบพื้น ๆ ในราคาถูก โดยต้องการให้บริการผู้เดินทางที่มีรายได้ไม่น้อยแต่มีปริมาณมาก

5. การแบ่งตามการจัดการ สามารถแบ่งย่อย 2 รูปแบบคือ

5.1 การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม เป็นการท่องเที่ยวมุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

5.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความคงคึกใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสินค้าเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบคือ

5.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีและมีมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

5.2.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

จากความหมายรูปแบบของการท่องเที่ยวของนักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบของการท่องเที่ยว ได้ถูกแบ่งประเภทอย่างกว้างขวางขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว และเพื่อต้องการให้เกิดความหลากหลายครอบคลุมและสอดคล้องกับรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยว

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว

2.1 ความหมายการจัดการการท่องเที่ยว

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายคำว่า “การจัดการการท่องเที่ยว” ไว้ในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: ภาคผนวก) การจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management) หมายถึงการวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนาจการและการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ พร้อมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย

องค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล (มปป. : 6) การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมาย ที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านั้น ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้ว การจัดการการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จ การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นต้องพิจารณาระบบย่อยและองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมระบบการท่องเที่ยวด้วย

ราณี อธิชัยกุล (2548 : 202) การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินการอย่างมีเป้าหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ต้องการ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมและสังคม

จากความหมายการจัดการการท่องเที่ยว สรุปได้ว่าเป็นการวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนาจการและการ

ควบคุมอย่างเหมาะสม ที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎี แนวคิดที่เหมาะสม และที่สำคัญต้องคำนึงถึงสังคมและสภาพแวดล้อมด้วย

2.2 วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวจะต้องอาศัยหลักการที่สำคัญในการดำเนินงานคือ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อเป็นการรักษาสภาพความเป็นธรรมชาติไว้ให้ได้มากที่สุด ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงหลักสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวไว้พอจะประมวลได้ดังนี้

วรรณ วลัยวานิช (2539 : 67) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวไว้คล้ายคลึงกันซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การป้องกันความเสียหายหรือการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ เช่น ไฟป่า น้ำท่วม การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ตามสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น การอนุรักษ์จะทำได้โดยการออกกฎหมายลงโทษผู้กระทำความผิดและวางแผนป้องกันจากภัยธรรมชาติต่าง ๆ

2. การดูแลรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยการจัดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแล และรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวเห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดในสถานที่ท่องเที่ยว

3. ไม่สร้างสิ่งก่อสร้างในสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยไม่จำเป็น และถ้าจำเป็นจะต้องสร้างก็ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ไม่บดบังทิวทัศน์ที่สวยงาม

4. นักท่องเที่ยวจะต้องให้ความร่วมมือ โดยการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาตินั้นกำหนดไว้

5. การอำนวยความสะดวก เช่น การจัดเจ้าหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว และควบคุมดูแลให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสถานที่ท่องเที่ยวทางนั้น ๆ การคมนาคม เป็นต้น

6. จัดทำคู่มือเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เหมาะสม และแนะนำสถานที่ที่น่าสนใจ

7. ปลูกฝังจิตสำนึกให้ท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว (ข้อมูลออนไลน์) [http:// www.suratthani.go.th/km/unit1.htm](http://www.suratthani.go.th/km/unit1.htm) สืบค้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2552 ได้กล่าววิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวได้กำหนดให้มีแนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 5 ระดับ

1. การให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว โดยการจัดประชุม คณะทำงานในชุมชนจัดอบรมให้ความรู้ จัดให้มีวิทยากรและนำสถานที่ท่องเที่ยวพัฒนาให้เป็น แหล่งเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว จัดทำหลักสูตรให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา

2. กำหนดรูปแบบการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชุมชน จัดศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน จัดรูปแบบโฮมสเตย์ให้มีมาตรฐานที่ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน

3. จัดระบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว ปลูกป่าเพื่อการท่องเที่ยว ปลูกป่าฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว จัดเส้นทางการศึกษาทรัพยากรตามธรรมชาติเพื่อ การท่องเที่ยว จัดแบ่งเขต ภูมิทัศน์ให้เหมาะสมและปลูกจิตสำนึกเยาวชนในการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อการท่องเที่ยว

4. จัดกิจกรรมด้านการรักษาความสะอาด จัดให้มีเจ้าหน้าที่เฝ้าระวังดูแลและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมในชุมชนจัดให้มีการคัดแยกขยะอย่างมีระบบ มีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่เหลือใช้มา ใช้ประโยชน์ เช่น ทำปุ๋ยน้ำชีวภาพเพื่อการบำบัดน้ำ

5. การประชาสัมพันธ์ จัดให้มีป้ายประชาสัมพันธ์ จัดทำแผ่นพับ วารสาร เชิญสื่อมวลชน ร่วมทำข่าว ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น จัดทำ Website แหล่ง ท่องเที่ยวของชุมชน

วรรณภา ศิลปอาษา (2548: 19-21) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี หมายถึง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและ ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ใช้อย่างประหยัด และคุ้มค่ามากที่สุด

1.1 การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของ ทรัพยากรให้มีคุณค่า ใช้อย่างคุ้มค่า ปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน

1.2 การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากร

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นและลดการก่อของเสีย ใช้ทรัพยากร ทางการท่องเที่ยวที่ทดแทนกันได้ เพื่อลดปริมาณทรัพยากรที่หาได้ยาก

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม โดยการรักษา และส่งเสริมให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นตามแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวกับแผนกล ยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนานโยบายสิ่งแวดล้อม

5. ต้องนำการท่องเทียวสู่ท้องถิ่น ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานส่งเสริมกิจกรรมภายในท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน

7. ประชุมปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ด้วยร่วมกัน

8. การพัฒนาบุคลากร การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานอย่างสม่ำเสมอ

9. จัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารท่องเที่ยวให้พร้อม เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาด แผ่นซีดี

10. การประเมิน ตรวจสอบและวิจัย มีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถาม จากผู้ใช้โดยตรง จากใบประเมิน หรือการวิจัยทางการตลาด

จากวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว เป็นการอนุรักษ์ ดูแล และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวต่อไป

2.3 ผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว

นักวิชาการได้กล่าวถึงผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวไว้หลายทรรณะพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

สุภาพร มากแจ้ง (2534 : 4-5) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ดังนี้

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการลงทุนทางธุรกิจ การจ้างงาน และการกระจายรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

2. ผลกระทบด้านสังคม ทำให้เกิดความเจริญในท้องถิ่นในด้านการคมนาคม การสาธารณสุข โภค และมาตรฐานการครองชีพ

3. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

4. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

4.1 เพิ่มมลพิษ ทั้งเสียง อากาศ และขยะมูลฝอย

4.2 เกิดความแออัดตามแหล่งท่องเที่ยว ทั้งจากนักท่องเที่ยว คนขายบริการ อาคารสถานที่

4.3 สูญเสียสภาพชนบทและธรรมชาติ เพราะการพัฒนาที่ขาดเอกลักษณ์ การก่อสร้างอาคารสถานที่ที่ขาดความกลมกลืนกับสภาพท้องถิ่น

4.4 ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง จากการเคลื่อนย้ายธรรมชาติหรือการสึกหรอของธรรมชาติ

4.5 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณวัตถุสถาน

กุลวรา สุวรรณพิมล (2548 : 59-64) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ดังนี้

1. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

1.1 ระดับราคาสินค้าเปลี่ยนแปลง

1.2 ก่อให้เกิดภาวะเศรษฐกิจผันผวน

1.3 ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

2. ผลกระทบทางสังคม

2.1 การจ้างงานและการอพยพของประชาชนจะเพิ่มขึ้น

2.2 การจ้างแรงงานผู้หญิง เมื่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวเจริญเติบโต การจ้างแรงงานก็มากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานผู้หญิง ตามโรงแรม ภัตตาคาร ไนต์คลับ ฯลฯ

2.3 พฤติกรรมการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป

2.4 ปัญหาทางสังคม ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม การขโมยทรัพย์สิน

2.5 ปัญหาการหลอกลองเอารัศเอาเปรียญนักท่องเที่ยว เช่น ปัญหาการโกงสินค้า

3. ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม

3.1 วัฒนธรรมพื้นบ้านเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมพื้นบ้านบ้างอย่างอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

3.2 ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปมากก่อให้เกิด ความไม่เหมาะสม เช่น ด้านการแต่งกายที่ไม่เหมาะสม ปริมาณขยะที่มากขึ้น

3.3 ในส่วนที่เกี่ยวสินค้าที่ระลึก เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้ามาเลือกซื้อ สินค้าของที่ระลึกจำนวนมากขึ้น จนส่งผลกระทบต่อศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมสูญหายไปหรือเปลี่ยนรูปแบบไป

4. ผลกระทบด้านสภาวะแวดล้อม

4.1 การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างถนนเพื่อให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก ก่อให้เกิดการทำลายป่า พืช และสัตว์

4.2 การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบของการก่อสร้างตึกและอาคารสูง ๆ ถ้าไม่มีการควบคุมที่ดีแล้วทำให้ทัศนียภาพของสถานที่นั้น ๆ ถูกทำลายได้

4.3 ทำให้ค่านิยมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป การที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวโดยนำวัฒนธรรมของชาติตนเข้าไปทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงได้

วิชัย เทียนน้อย (2540 : 6-8) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ดังนี้

1. ด้านการเมือง การเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นความเจริญของดินแดนต่าง ๆ จึงทำให้นักท่องเที่ยวมองเห็นข้อแตกต่างเหล่านั้นจนทำให้กลายเป็นชนวนทางการเมือง

2. ด้านวัฒนธรรม จากสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ย่อมก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ดังนั้นในการท่องเที่ยวเราควรเคารพและให้เกียรติต่อวัฒนธรรม และประเพณี รวมทั้งเรื่องมารยาท ตลอดจนการแต่งกาย

3. ด้านสังคม การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อสังคมหลายด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้านศีลธรรม จากความแตกต่างของนักท่องเที่ยวกับชาวพื้นเมือง จึงทำให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นสร้างปัญหาสังคมเกิดขึ้น ทางด้านอาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด และการประพฤติดีทางศีลธรรม

4. ด้านสิ่งแวดล้อม จากการเดินทางของนักท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ มากเกินไป จนทำให้สถานที่เหล่านั้นถูกทำลายมากเกินไปจนจะบูรณะให้คืนสู่สภาพเดิม เช่น ปัญหาน้ำเน่าเสียขยะที่มีปริมาณมากขึ้น

5. ด้านเศรษฐกิจ สถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปมากจะส่งผลทำให้ค่าใช้จ่ายในการให้บริการสูงขึ้น เช่น เมืองแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ สมุย ภูเก็ต พัทยา เมืองเหล่านี้ค่าครองชีพสูงกว่าสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ดังนั้นจะทำให้สินค้าและบริการในสถานที่ดังกล่าวสูงขึ้น การดำเนินชีวิตของประชาชนก็เต็มไปด้วยความยากลำบาก

จากที่กล่าวข้างต้นเห็นว่าการท่องเที่ยวมิได้ก่อให้เกิดผลดีเท่านั้น แต่จะทำให้เกิดผลเสียตามมาด้วย เช่น ปัญหาด้านการเมือง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้ปัญหาต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยว ภาวะทางเศรษฐกิจ รวมถึงนโยบายภาครัฐ เป็นต้น

3. เอกสารที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ดังนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 138 - 139) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 ส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ โดยมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

จินตนา สุจจันท์ (2549 : 48) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้สมาชิกในชุมชนนั้นๆ เข้ามาร่วมกันวางแผน ปฏิบัติ และประเมินงาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่เป็นการให้ข้อมูลของชาวบ้าน เพื่อประกอบการวางแผนงานเท่านั้นหรือการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าไปเป็นสมาชิกร่วมเสียสละเงินและแรงงานปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกกำหนดมาจากทางราชการเท่านั้น

เบอร์เคลย์ (อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 8 - 15 2529 : 622) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่ผู้นำอนุญาตให้ผู้ตามเป็นจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะมากได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เป็นต้นว่า การยอมให้ผู้

ตามหรือผู้ได้บังคับบัญชาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดสภาพการทำงาน การกำหนดนโยบาย และแม้กระทั่งการเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาด้วย

พาร์รี (อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน่วยที่ 8 - 15 2529 : 623) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยการเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินการกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตามพาร์รีมิได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในแง่ของแนวความคิดเฉยๆ หากได้ให้ความหมายแนวความคิดนี้ในลักษณะที่สามารถวัดได้ (Operationalization of Concept) กล่าวคือพาร์รีได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่สามารถวัดได้โดยอาศัยมิติ 3 มิติด้วยกัน คือ

1. วิธีการทางการมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง ประเภทของกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้มีส่วนร่วมได้กระทำลงไป เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง การวิ่งเต้น และการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามโครงการ

2. ความหนักเบาของการมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การหาคำตอบต่อคำถามที่ว่าใครบ้างเข้าไปมีส่วนร่วมและการเข้าไปมีส่วนร่วมและการเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้น บ่อยครั้งแค่ไหน

3. คุณภาพของการมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การแสวงหาคำตอบต่อคำถามอย่างน้อยที่สุด 2 ประการด้วยกัน กล่าวคือ การเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้นทำให้บังเกิดผลอะไรบ้าง และเข้าไปมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงหรือจอมปลอม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550 : 15) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนิน โครงการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิด สร้างสรรค์ความรู้และ ความชำนาญ สนับสนุนและติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2550 : 14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสีย ได้มีโอกาสแสดงทัศนแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มแรกเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2550 : 16) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการ

สมชาย สกฤตพัฑ (2550 : 17) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนมีความเป็นอิสระในการร่วมแรงร่วมใจ ร่วมทรัพยากรร่วมความคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ในโครงการต่าง ๆ ที่ต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและสนองตอบความต้องการของชุมชน

อรทัย ก๊กผล (อ้างถึงในพัชรีย์ สิริโรต และคณะ 2546 : 2) กล่าวว่าไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนคือการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น ในการคิดริเริ่มอันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตน และการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม

3.2 ประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

จินตนา สุจจันท์ (2549 :49) โดยได้แบ่งประเภทการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) หมายถึง การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจนโครงการ เริ่มตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหาและความต้องการ ร่วมหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางแผนนโยบายและแผนงาน ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และร่วมปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และร่วมประเมินผลโครงการ

2. การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง (Nongenuine Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน โดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว เช่น การเข้าเป็นสมาชิก หรือการร่วมเสียดุลแรงงาน เงิน เป็นต้น

นอกจากแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็นประเภทที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และไม่แท้จริงแล้ว ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกโดยศึกษาลักษณะของระดับการมีส่วนร่วม โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 7 ระดับ ดังนี้

1. การถูกบังคับ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ เพราะบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย เช่น ผู้เช่านาถูกเจ้าของที่ดินบังคับให้ปลูกป่า ตามโครงการแม่บทพลังงานทดแทน มิฉะนั้นเจ้าของที่ดินจะยึดที่ดินไปให้ผู้อื่นเช่า ผู้เช่าคนนี้ก็กลายเป็นประชาชนที่มีส่วนร่วมในโครงการนี้

2. การถูกล่อ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ เช่น อาจเป็นในรูปแบบของค่าจ้างแรงงานหรือความสะดวกสบายบางอย่าง แต่เบื้องหลังจริง ๆ แล้วเป็นการหาเสียงของนักการเมืองผู้หิบบิ้นโครงการมาล่อเท่านั้น

3. การถูกชักชวน การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนถูกชักชวนให้เข้าร่วมโครงการที่ถูกคิดและวางแผนจากทางราชการ แล้วถึงชักชวนให้ประชาชนร่วมมือโดยประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ ว่าเป็นโครงการที่ดีขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

4. การถูกสัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ผู้ที่วางแผนโครงการจะสำรวจปัญหาความต้องการของประชาชนโดยการประชุม และสัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาคืออะไรจะวางแผนแก้ปัญหาอย่างไร และปฏิบัติการอย่างไรยังอยู่ที่การตัดสินใจของทางราชการ

5. การมีโอกาเสนอความคิดเห็น การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการวางโครงการและการดำเนินการตามโครงการแต่การตัดสินใจยังเป็นของส่วนราชการ

6. การมีโอกาเสนอโครงการ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนมีโอกาเสนอโครงการ ราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนจะมีโอกาตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไรจะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดดีที่สุด จนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติในโครงการ

7. การมีโอกาตัดสินใจ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินใจทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินโครงการ

Cohen and Uphoff (อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร 2543 : 139 - 140) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่ม ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

นอกจากนี้ WHO / UNICEF (อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร 2543 : 141) ได้เสนอรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับ ความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผลและประการสำคัญ คือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

3. การใช้ประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

4. การได้รับประโยชน์ โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมกัน

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ประเภทของการมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และการประเมิน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมประเภทใด ก็เป็นการกระตุ้นให้ทุกฝ่ายได้เห็นคุณค่าในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลดีต่อองค์กร ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองมีความสำคัญ ได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ให้คำปรึกษา ร่วมกันแก้ไขปัญหา อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จที่มีคุณภาพ

3.3 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

เจมส์ แอล. เกรย์ตัน (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล, 2551 : 3) กล่าวว่าไว้ว่า การมีส่วนร่วมจะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนใช้กับการตัดสินใจในการบริหาร กล่าวคือ การตัดสินใจที่จะดำเนินการโดยหน่วยงานต่าง ๆ (และบางครั้งโดยองค์กรเอกชน) ไม่ใช่กับการตัดสินใจของผู้ที่มาจากการเลือกตั้งหรือตุลาการ

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่เพียงการให้ข้อมูลแก่ประชาชนแต่เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ทำหน้าที่ตัดสินใจและประชาชนซึ่งต้องการมีส่วนร่วม

3. มีกระบวนการอย่างเป็นทางการเป็นระบบของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน สิ่งนี้ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือไม่คาดคิดมาก่อน

4. ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมได้รับผลกระทบในระดับต่าง ๆ หรือมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่กำลังดำเนินการอยู่

พัชรี สีโรต และคณะ (2546 : 2 – 3) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายรัฐ องค์กรเอกชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการสื่อสารสองทางทั้งสองทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ใช่การทำครั้งเดียวจบและควรเกิดขึ้นตลอดโครงการ

2. เป้าหมายของการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นตามกฎหมายหรือการทำให้ไม่มีความขัดแย้งหากแต่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมุ่งให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและเป็นวิธีการเพื่อทำให้การตัดสินใจของรัฐดีขึ้นและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

จากคำกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนใช้กับการตัดสินใจในการบริหาร การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ทำหน้าที่ตัดสินใจและประชาชนซึ่งต้องการมีส่วนร่วม มีกระบวนการอย่างเป็นระบบของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง

3.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

อคิน รพีพัฒน์ (2539 : 39) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ขั้นที่ 2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

ขั้นที่ 3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ 5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

บัณฑุร อ่อนดำ (อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543 : 140) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา/สาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนาซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการตลอดจนแนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี ฯลฯ จากองค์กรภาคีพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนาเป็นการประเมิน ว่าการที่ประชาชน เข้าร่วมพัฒนา ได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด การประเมินอาจประเมิน แบบย่อย เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรืออาจประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอด

อภิญา กังสนารักษ์ (ข้อมูลออนไลน์) <http://trat.nfe.go.th> สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2553 ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการ และร่วมจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ
3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือ ประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

จากคำกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนาซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผล การพัฒนาเป็นการประเมิน ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพ

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและอุปสรรค

4.1 ปัจจัยในการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค

นักวิชาการได้กล่าวถึงปัจจัยในการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคไว้หลายทฤษฎี ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

นิตยาพร เสมอใจ (2551 : 43) ปัจจัยที่ควรนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกขององค์กร ดังนี้

1. การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths Analysis) เป็นการวิเคราะห์ถึงข้อเด่นของธุรกิจที่เหนือกว่าคู่แข่ง เช่น ผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากกว่า ราคาถูกกว่า มีช่องทางการจัดจำหน่ายที่สามารถเข้าถึงได้มากกว่า มีโปรแกรมการโฆษณาที่สามารถดึงดูดตลาดได้ดีกว่า เป็นต้น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จากปัจจัยภายใน จุดแข็งเหล่านี้ธุรกิจจะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์การตลาดต่อไป

2. การวิเคราะห์จุดอ่อน (Weaknesses Analysis) เป็นการวิเคราะห์ถึงปัญหาหรือข้อด้อยของธุรกิจที่ก่อให้เกิดจุดอ่อนที่คู่แข่งจะได้เปรียบ เช่น ช่องทางการจัดจำหน่ายน้อย การส่งเสริมการขายต่ำ พนักงานไม่มีความกระตือรือร้น หรือมีปัญหาด้านการเงิน เป็นต้น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จากปัจจัยภายใน โดยต้องนำจุดอ่อนต่าง ๆ ไปแก้ไขปรับปรุง เพื่อไม่ให้คู่แข่งสามารถได้เปรียบจากจุดอ่อนเหล่านั้นได้

3. การวิเคราะห์โอกาส (Opportunities Analysis) เป็นข้อได้เปรียบที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ที่ธุรกิจสามารถสร้างโอกาสให้แก่ตนเองได้ ทำให้มีศักยภาพเหนือกว่าคู่แข่ง ซึ่งข้อได้เปรียบดังกล่าวนี้ อาจเกิดจากคู่แข่งรายใหม่เข้าสู่ธุรกิจได้ยาก ประชากรในส่วนใหญ่ที่เอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจมีเพิ่มขึ้น เทคโนโลยีพัฒนาขึ้น เป็นต้น

4. การวิเคราะห์อุปสรรค (Threats Analysis) เป็นปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่ไม่สามารถแก้ไขได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงรสนิยมของตลาด คู่แข่งขันค้นพบนวัตกรรมใหม่ในการผลิต เศรษฐกิจตกต่ำ เทคโนโลยีล้ำสมัยเกิดขึ้น วัฒนธรรมการบริโภคเปลี่ยนแปลง เป็นต้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาทางลดจุดอ่อนและสร้างจุดแข็งหรือข้อได้เปรียบ อันจะเป็นเกราะป้องกันผลกระทบที่เกิดจากอุปสรรคเหล่านั้นได้

ดนัย เทียนพุฒ (2544 : 121) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์กลยุทธ์และทิศทางทางการตลาด ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์จุดแข็ง - จุดอ่อน (Strengths & Weaknesses) ทรัพยากรภายในองค์กร ความเชี่ยวชาญ และความสามารถหลักอะไรรองธุรกิจที่จะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับธุรกิจในอนาคต ซึ่ง

จะเปิดให้เกิดโอกาสสำหรับธุรกิจในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในจุดอ่อนและกลยุทธ์เสริมจุดแข็ง

2. การวิเคราะห์โอกาส - อุปสรรค (Opportunities & Threats) เป็นการพิจารณาถึงปัจจัยภายนอกที่เป็นแรงขับเคลื่อนที่จะทำให้ธุรกิจแตกต่างไปจากธุรกิจอื่น โดยปกติจะพิจารณาเกี่ยวกับลูกค้า หุ้นส่วนธุรกิจ คู่แข่งขันและพันธมิตรธุรกิจ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่มีผลต่อธุรกิจ

ณรงค์วิทย์ แสนทอง (2551 : 23-24) การวิเคราะห์ มีปัจจัยที่ควรนำมาพิจารณา ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน (Internal Factors)

1.1 จุดแข็ง (Strengths) เป็นการค้นหาจุดเด่น จุดแข็ง หรือข้อได้เปรียบที่องค์กรมี เมื่อเทียบกับองค์กรในธุรกิจเดียวกันว่ามีอะไรบ้าง และมีมากน้อยเพียงใด

1.2 จุดอ่อน (Weaknesses) เป็นการค้นหาจุดด้อย ข้อจำกัด สิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ หรือยังเป็นปัญหาในการบริหารงานอยู่ว่ามีอะไรบ้าง สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อการเดินทางไปสู่เป้าหมายขององค์กรหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

2. ปัจจัยภายนอก (External Factors)

2.1 โอกาส (Opportunities) เป็นการมองออกไปภายนอกองค์กรทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อค้นหาอะไรบ้างที่กำลังเปลี่ยนแปลงหรือมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นผลดีในการสร้างโอกาสในกับองค์กรของเราเดินทางไปสู่เป้าหมายได้ง่ายขึ้นหรือเร็วขึ้นหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

2.2 อุปสรรค (Threats) เป็นการมองออกไปภายนอกองค์กรทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อค้นหาอะไรบ้างที่กำลังเปลี่ยนแปลง หรือมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะสร้างผลกระทบในเชิงลบ หรือเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการเดินทางไปสู่เป้าหมายขององค์กรด้านใดบ้าง มากน้อยเพียงใด

จากทฤษฎีของนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ควรนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์ พอจะสรุปได้ว่า การวิเคราะห์นั้นจะต้องพิจารณาจาก 2 ปัจจัย โดยวิเคราะห์จุดแข็ง – จุดอ่อนจากปัจจัยภายใน และวิเคราะห์โอกาส - อุปสรรคจากปัจจัยภายนอก เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทางขององค์กร ตลอดจนเป็นการสร้างความมั่นใจต่อประสิทธิภาพของระบบการทำงานภายในองค์กรอีกด้วย

4.2 ขั้นตอนในการวิเคราะห์

มีนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการวิเคราะห์ SWOT ไว้หลายลักษณะพอจะสรุปได้ดังนี้

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2549 : 173-174) การวิเคราะห์ SWOT สามารถทำได้ดังนี้

1. จุดแข็ง (Strengths) โดยพิจารณาดังต่อไปนี้

- 1.1 ธุรกิจมีความได้เปรียบในการแข่งขันด้านใด
- 1.2 ธุรกิจมีจุดยืน หรือความแข็งแกร่งในด้านใด
- 1.3 ธุรกิจมีทรัพยากรมากน้อยเพียงใด มีข้อจำกัดหรือไม่

2. จุดอ่อน (Weaknesses) โดยพิจารณาดังต่อไปนี้

- 2.1 ธุรกิจควรดำเนินการปรับปรุงการทำงานในด้านใด
- 2.2 ธุรกิจมีจุดอ่อนด้านใด เช่น ขาดกำลังคนที่มีทักษะและระดับความสามารถ ขาดทรัพยากร มีข้อจำกัดด้านเงินทุน เป็นต้น

2.3 ธุรกิจควรหลีกเลี่ยงการแข่งขันในตลาดส่วนไหน

3. โอกาส (Opportunities) โดยพิจารณาดังต่อไปนี้

- 3.1 ส่วนตลาดที่สำคัญ และความเป็นไปได้ในการนำนวัตกรรมเข้าสู่ตลาดดังกล่าว
- 3.2 กลุ่มลูกค้าในอนาคตที่เป็นไปได้คือใครบ้าง
- 3.3 การเปลี่ยนแปลงในกฎข้อบังคับ นโยบายต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อธุรกิจ
- 3.4 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่จะเพิ่มระดับความสามารถในการแข่งขันให้

ก้าวหน้าเทียบเท่า หรือดีกว่าคู่แข่ง

4. อุปสรรค หรือภาวะคุกคาม (Threats) โดยพิจารณาดังต่อไปนี้

- 4.1 อุปสรรค หรือข้อจำกัดที่เกิดขึ้นกับธุรกิจมีอะไรบ้าง
- 4.2 คู่แข่งในปัจจุบัน และอนาคตเป็นใคร
- 4.3 ปัญหาในการเข้าถึงตลาดและกลุ่มลูกค้าเป้าหมายคือใคร
- 4.4 ปัญหาทางการเงิน เช่น ขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน ธุรกิจขาดสภาพคล่อง
- 4.5 ธุรกิจขาดความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

ณรงค์วิทย์ แสนทอง (2551 : 26-32) การดำเนินการเพื่อวิเคราะห์ SWOT มีขั้นตอนดังนี้

1. วิเคราะห์ปัจจัยภายใน

1.1 กำหนดประเด็นในการวิเคราะห์ปัจจัยภายใน โดยวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งขององค์กร จึงควรกำหนดปัจจัยและประเด็นในการวิเคราะห์ให้ชัดเจนว่ามีอะไรบ้าง เช่น แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการเงิน ด้านลูกค้า ด้านกระบวนการภายใน และด้านการเรียนรู้ เป็นต้น

1.2 ดำเนินการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งในแต่ละด้าน โดยอาจจะเริ่มจากการให้แต่ละหน่วยงานนำปัจจัยที่กำหนดไว้ไปทำการวิเคราะห์ก่อน แล้วค่อยนำมารวมเป็นภาพรวมของ

องค์กรอีกครั้ง และควรให้ทุกหน่วยงานวิเคราะห์ในทุกประเด็น เนื่องจากจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครบถ้วนมากขึ้น

1.3 สรุปภาพรวมของการวิเคราะห์ปัจจัยภายใน เมื่อทุกหน่วยงานวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ให้นำผลการวิเคราะห์มารวบรวมเป็นภาพรวมขององค์กร เพื่อจะได้จัดกลุ่มข้อมูลให้ชัดเจนมากขึ้น

2. การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก

2.1 กำหนดประเด็นในการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกควรมอบหมายให้เฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงดำเนินการ เช่น ฝ่ายพัฒนาธุรกิจ ฝ่ายวางแผนกลยุทธ์ ซึ่งสามารถมอบหมายให้หน่วยงานเหล่านี้เป็นผู้รับผิดชอบในการวิเคราะห์ ปัจจัยภายนอกมีประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาดังนี้

2.1.1 ด้านเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากแนวโน้มการเติบโตของเศรษฐกิจ ข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศ ตลอดจนแนวโน้มการเคลื่อนไหวของแหล่งเงินทุนและกองทุนต่าง ๆ

2.1.2 ด้านการเมือง โดยพิจารณาจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการเมืองระหว่างประเทศ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระดับประเทศ

2.1.3 ด้านสังคม โดยพิจารณาจากแนวโน้มการเติบโตของประชากรโลก ค่านิยมของคนในสังคม แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของประชากร

2.1.4 ด้านเทคโนโลยี โดยพิจารณาจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี แนวโน้มราคา หรือต้นทุนของเทคโนโลยี ตลอดจนความแพร่หลายของเทคโนโลยี

2.2 ดำเนินการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก โดยดูแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงจากประเด็นที่ได้กำหนด ว่าผลของการเปลี่ยนแปลงนั้นจะส่งผลกระทบต่อองค์กรหรือไม่ ถ้าส่งผลกระทบต่อในเชิงบวก ก็ถือว่าเป็นโอกาสขององค์กร ถ้าส่งผลกระทบต่อในเชิงลบ ก็ถือเป็นภัยคุกคามหรือเป็นปัญหาอุปสรรคต่อองค์กร ดังนั้นจึงควรวิเคราะห์ต่อไปอีกว่า ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นนั้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้นำไปใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดกลยุทธ์ต่อไปได้ง่ายขึ้น

2.3 สรุปภาพรวมของการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกทั้งสภาพแวดล้อมทั่วไปและสภาพแวดล้อมทางธุรกิจแล้ว ก็นำมาสรุปเพื่อให้เห็นภาพรวมว่าปัจจัยภายนอกเป็นโอกาสหรือภัยคุกคามมากกว่ากัน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลร่วมกับผลการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง และนำไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารต่อไป

ขั้นตอนในการดำเนินการวิเคราะห์ SWOT (ข้อมูลออนไลน์) <http://www.idis.ru.ac.th> สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2553 ได้กล่าวถึงขั้นตอนว่าการวิเคราะห์ SWOT นั้นจะต้องวิเคราะห์ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กร เป็นการวิเคราะห์และพิจารณาทรัพยากรและความสามารถภายในองค์กรในทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร รวมถึงพิจารณาผลการดำเนินงานที่ผ่านมาขององค์กรเพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์และกลยุทธ์ก่อนหน้าด้วย

1.1 จุดแข็งขององค์กร (Strengths) เป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยภายในขององค์กรที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่นขององค์กร ที่องค์กรสามารถนำมาใช้พัฒนาองค์กรได้

1.2 จุดอ่อนขององค์กร (Weaknesses) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในขององค์กรที่เป็นจุดด้อย หรือข้อเสียเปรียบขององค์กรที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้น หรือขจัดให้หมดไป

2. การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก เป็นการค้นหาโอกาสและอุปสรรคในการดำเนินงานขององค์กรที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจทั้งในและระหว่างประเทศ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กร

2.1 โอกาสทางสภาพแวดล้อม (Opportunities) วิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่สามารถส่งผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินงานขององค์กร

2.2 อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม (Threats) วิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อทางตรงและทางอ้อมต่อองค์กร ซึ่งองค์กรจำเป็นต้องหลีกเลี่ยง หรือสร้างความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญต่อผลกระทบดังกล่าว

3. ระบุสถานการณ์จากการประเมินสภาพแวดล้อม โดยทั่วไปองค์กรจะอยู่ในสถานการณ์ 4 รูปแบบ ดังนี้

3.1 จุดแข็ง - โอกาส เป็นสถานการณ์ที่ถึงปรารถนาที่สุด ดังนั้นองค์กรควรกำหนดกลยุทธ์ในเชิงรุก เพื่อดึงเอาจุดแข็งที่มีอยู่มาเสริมสร้างและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

3.2 จุดอ่อน - ภัยอุปสรรค เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด ดังนั้นองค์กรควรตั้งรับหรือป้องกันตัว เพื่อพยายามลดหรือหลบหลีกภัยอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้องค์กรสูญเสียน้อยที่สุด

3.3 จุดอ่อน - โอกาส เป็นสถานการณ์ที่องค์กรมีโอกาสที่เป็นข้อได้เปรียบด้านการแข่งขัน แต่เป็นปัญหาอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนอยู่ ดังนั้นควรต้องแก้ไขจุดอ่อนภายในให้พร้อมที่จะฉกฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดให้

3.4 จุดแข็ง - อุปสรรค เป็นสถานการณ์ที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน แต่องค์กรมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็ง ดังนั้นองค์กรควรรักษาประโยชน์จากจุดแข็งที่มีสร้างโอกาสในระยะยาวด้านอื่น ๆ แทน

ขั้นตอนในการวิเคราะห์ SWOT จากนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ พอจะสรุปได้ว่า การวิเคราะห์ปัจจัยทั้ง 4 ด้านดังกล่าว ใช้ในการกำหนดเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ เนื่องจากจะทำให้ทราบสถานการณ์ที่มีผลต่อธุรกิจ ซึ่งจะชี้ให้เห็นจุดอ่อนที่อาจทำให้ธุรกิจไม่สามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนโอกาสการนำเทคโนโลยีมาปรับปรุงพัฒนาสินค้าและบริการให้ตรงต่อความต้องการของลูกค้า อีกทั้งยังเป็นการปรับปรุงธุรกิจอย่างต่อเนื่อง

5. เอกสารเกี่ยวกับชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา

“คลองแดน” เป็นคลองเล็ก ๆ ในพื้นที่ ตำบลคลองแดน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นเขตแดนธรรมชาติที่กั้นระหว่าง 2 จังหวัด คือ สงขลา และนครศรีธรรมราช ที่ดูแล้วไม่ค่อยสลักสำคัญอะไรมากนักแต่ในอดีต คลองสายนี้เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำที่ได้รับความนิยมสูงสุดในลุ่มทะเลสาบสงขลา เพราะคนในแถบนี้ทั้งสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง ล้วนใช้คลองสายนี้เพื่อการเดินทาง และติดต่อค้าขายระหว่างกันทั้งสิ้น

5.1 ประวัติความเป็นมา

คลองแดนในอดีตเริ่มต้นจากการย้ายถิ่นฐานของบรรดาพ่อค้าและประชาชน เพื่อมาประกอบกิจการค้าขายบริเวณคู่งน้ำ ซึ่งเปรียบเสมือนทางแยกของเส้นทางคมนาคมทางน้ำ ระหว่างพื้นที่ทะเลสาบกับทะเลหลวง (อ่าวไทย) สามารถเชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ ในปริมณฑลโดยรอบ ทำให้ชุมชนคลองแดนมีความรุ่งเรืองทางการค้าเป็นอย่างมาก โดยมีหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศที่แสดงถึงความเจริญในย่านตลาดน้ำคลองแดนในปี พ.ศ. 2517 พบว่ามีที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นตลอดแนวริมคลองแดน จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2516 เมื่อทางหลวงสาย 408 เริ่มใช้งาน ผู้คนเริ่มอพยพออกจากพื้นที่ ความนิยมสัญจรทางน้ำลดลงจนปัจจุบันไม่มีการใช้การสัญจรทางน้ำอีกเลย

“คลองแดน” เป็นตำบลในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา โดยชื่อ “คลองแดน” เนื่องจากเป็นคลองที่แบ่งเขตแดนระหว่างอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา กับอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในอดีต ชุมชนคลองแดนมีความเจริญรุ่งเรือง เนื่องจากชาวบ้านใช้น้ำในการคมนาคม เรือสัญจร ถนนหนทางไม่มี คลองแดน เป็นลำคลองสายหลักในการเดินทาง คมนาคมขนส่ง เป็นแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงการเกษตร เรือกสวน ไร่นา ของคนในชุมชนริมน้ำตลอดสาย

ในอดีต (50 ปีที่แล้ว) ชุมชนริมน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นศูนย์การค้า การขายที่สำคัญแห่งหนึ่งของสงขลา และนครศรีธรรมราช ในแผนที่จังหวัดสงขลาระบุว่า คลองแดน คือ เส้นเลือดใหญ่ ทิศเหนือตั้งแต่บ้านปากพั้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกจดปากน้ำอ่าวไทย ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ออกสู่ทะเลสาบสงขลาต่อไปยังอำเภอเมืองสงขลาและจังหวัดพัทลุง จนเกิดเป็น “คลองสามแพร่ง” กลายเป็นชุมชนริมน้ำเมืองท่าที่คึกคักมากในอดีตแต่ต้องตกอยู่ในภาวะลึ้มเลือนด้วยยุคสมัยของการคมนาคม ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานความพยายามที่จะฟื้นฟูภาพอดีตขึ้นมา ด้วยการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้มีความน่าอยู่ยิ่งขึ้น หน่วยงานล่าสุดที่เข้ามาสนับสนุน ก็คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นองค์กรท้องถิ่น และกำลังดำเนินการพัฒนาสร้างทางเดินเลียบบคลองให้ได้มาตรฐานและสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว โดยการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด จุดเด่นของตลาดน้ำแห่งนี้ต่างจากตลาดน้ำที่อื่นคือ “ร้านค้า” ยังเป็นของเจ้าของบ้านที่วิถีชีวิตอยู่กันแบบมีชีวิตเรียบง่าย คนซื้อคนขายไม่ต้องรีบนั่งคุยนอนคุยกันได้ แถมราคาซื้อขายก็เป็น “ราคาชาวบ้าน” แบบนี้เป็นมนต์เสน่ห์ของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่

5.2 สภาพทั่วไป

ตำบลคลองแดน เป็นตำบลที่ตั้งอยู่สุดเขตจังหวัดสงขลาและติดกับตำบลหน้าสตน อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีคลองชื่อว่า “คลองแดน” เป็นเขตกั้นระหว่างสองจังหวัด

5.2.1 อาณาเขต

ตำบลคลองแดน มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 18,200 ไร่ หรือประมาณ 29.28 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลหน้าสตน อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลแดนสงวน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

5.2.2 ประชากรและศาสนา

ภายในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน มีจำนวนประชากร ณ เดือนมกราคม พ.ศ. 2553 รวมทั้งสิ้น 3,388 คน แยกเป็นชาย 1,658 คน หญิง 1,730 คน จำนวนหลังเรือน 1,223 หลังคาเรือน อัตราความหนาแน่นของประชากร 116 คนต่อตารางกิโลเมตร ประชากรนับถือศาสนาพุทธ 100 %

5.2.3 อาชีพ

ประชากรในตำบลคลองแดนประกอบอาชีพเกษตรกรรม/เลี้ยงสัตว์ 32.83 % ประมง 30.27% ประกอบอาชีพค้าขาย 17.32 % และประกอบอาชีพอื่น ๆ 19.58 %

คลองแดน เป็นตำบลสายหลักในการเดินทาง คมนาคมขนส่ง เป็นแหล่งน้ำหล่อเลี้ยง การเกษตร เรือกสวน ไร่ นา คนในชุมชนริมน้ำตลอดสาย เมื่อทางแผ่นดินที่จังหวัด ทิศเหนือตั้งแต่บ้าน ปากพั่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกจรดปากน้ำอ่าวไทย ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ ออกสู่ทะเลสาบสงขลาต่อไปยังอำเภอเมืองสงขลาและจังหวัดพัทลุง จนเกิดเป็น “คลองสามแพร้ง” กลายเป็นชุมชนริมน้ำเมืองท่าที่คึกคักมากในอดีต เป็นตลาดกลางซื้อขายสินค้าเกษตร โดยมี ข้าวเปลือกเป็นสินค้าหลักในพื้นที่ สองฟากทางที่ผ่านเป็นวัดเก่าประมาณ 30 วัด ไม่รวมแหล่ง ท้องที่เขียงวัฒนธรรมอื่นๆ เมื่อมาถึงวัดคลองแดน อำเภอระโนด นอกจากนี้ยังมีภูมิที่มีรูปทรงเป็น เรือนไทยปั้นหยา รูปแบบส่วนหนึ่งก็นำมาจากวัดท้ายขอ แสดงการสืบทอดถ่ายทอดภูมิปัญญาเข้าหา กันของชุมชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สมาชิกในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ “วัด” เป็นสถานที่ยึด เห็นใจจิตใจชาวชุมชน มีกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกันตลอดมา พระอุโบสถบ่งบอกกาลเวลาของ สถาปัตยกรรมที่สวยงามแบบโบราณ ควรค่าแก่การอนุรักษ์และศึกษาในชุมชน โบราณแห่งนี้ได้คิ ฝั่งคลองทางเหนือติดเขต จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นที่ตั้งของวัดคลองแดน ห่างไปทางทิศ ตะวันออกประมาณ 2.5 กิโลเมตร ฝั่งคลองทางใต้ติดเขต จังหวัดสงขลา เป็นที่ตั้งของวัดสิขาราม ซึ่งแบ่งตามแนวถิ่นธรรมชาติของคลองแดน เปรียบเสมือนเป็นทางสายกลางที่ชาวบ้านดำเนินชีวิต แบบ “ชุมชนวิถีพุทธ” โดยแท้จริง

5.3 วัดคลองแดน

วัดคลองแดน สร้างราว พ.ศ. 2430 ทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับคนคลองแดนมักถูกหล่อหลอมมา จากที่แห่งนี้ พวกเขาใช้หลัก “วชร” วัด ชุมชน รัฐบาล ในการขับเคลื่อนชุมชนโดยให้วัดเป็นจุด ศูนย์กลางนำชุมชน เพราะเชื่อว่าชุมชนไหนที่มีคุณธรรมนำมักอยู่รอดปลอดภัย โดยมีหน่วยงาน ภาครัฐบาลมาสนับสนุน แต่ต้องเป็นการช่วยเหลือที่สอดคล้องกับทิศทางของมติคนในชุมชน

ภายในวัดมีต้นพุทธรักษาที่สามารถจับต้องได้หลายประการ เช่น องค์พระทอง โบราณ ปางมารวิชัย ศิลปะผสมผสานล้านนา ล้านช้าง สุโขทัย อยุธยา และท้องถิ่น ลักษณะ งดงามชดช้อย เรือขุดไม้ตะเคียนทองโบราณ บรรจุคนได้ 40 – 50 คน ใช้ขนทราย ขยายบ้านเมื่อครั้ง อดีต หอฉัน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลุ่มทะเลสาบสงขลา สร้างจากไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ ไม้ยางอายุ ร่วมร้อยปี ในฤดูน้ำทะเล (น้ำหลาก) สมัยก่อนชาวบ้านจะย้ายข้าวของและอพยพมาหลบน้ำชั่วคราว ยังมีโรงธรรมไม้เคี่ยมโบราณทั้งหลัง และลานธรรมรูปแบบใหม่ที่เรียบง่าย โดดเด่น สวยงามแฝง ด้วยปริศนาธรรม ฯลฯ การบูรณะแต่ละส่วนในวัด เจ้าอาวาสจะให้โจทย์เป็นปริศนาธรรม บวก

ภูมิรู้เรื่องท้องถิ่น แล้วให้สถาปนิกไปตีโจทย์มานำเสนอ หากเข้าถึงซึ่งธรรมะ ก็จะเข้าถึงซึ่งสถาปัตยกรรมที่วัดแห่งนี้ ในทุกวันพระจะมีกิจกรรมธรรมะสัญจร โดยพระสงฆ์วัดคลองแดนจะออกไปบิณฑบาตตามหมู่บ้านที่ห่างไกลวัด หลังจากนั้นจะเป็นช่วงเวลา “ธรรมสาส์น” สนทนาธรรมโดยการปฐกษา วิชชา ระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้าน วิธีนี้นอกจากชาวบ้านจะได้ประโยชน์ในสิ่งที่อยากรู้แล้ว ยังช่วยฝึกให้พระภิกษุตั้งใจศึกษาหาความรู้ เพื่อให้สามารถตอบคำถามของชาวบ้านที่ไม่อาจคาดคิดอยู่ตลอดเวลาได้

วัดคลองแดนตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2446 มีเจ้าอาวาสรูปแรกคือ พระอธิการหมื่น ปุณฺณมุนี ความสำคัญของวัดมีทั้งในด้านประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และทรงคุณค่าทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกศิษย์มากมาย ในอดีตวัดคลองแดนเคยเป็นสถานศึกษาให้ความรู้แก่พระสงฆ์ เปิดสอนธรรมะ และภาษาบาลี ภายในวัดคลองแดนมีศาสนวัตถุ และ ศาสนสถานที่สำคัญ ได้แก่

1. พระทอง เป็นที่เลื่อมใสของชาวคลองแดน ซึ่งอยู่คู่วัดคลองแดนมาเป็นเวลานาน อดีตองค์พระมีสีดำ พระโอษฐ์สีแดง แต่เมื่อปี พ.ศ. 2545 ได้นำองค์พระมาขัดให้มีความเงางามกลับพบว่าองค์พระมีความเปล่งปลั่งดังทองคำ สร้างความประหลาดใจให้แก่ผู้ที่มากราบไหว้

2. โพนฟ้าลั่น เป็นกลองขนาดใหญ่ ทำจากไม้หลุมพอ หุ้มด้วยหนังควายเผือก มีลูกสลักทำมาจากส่วนขาของช้างค่อม ว่ากันว่าโพนฟ้าลั่นมีเสียงก้องกังวานทั่วทุ่งน้ำไปไกลกว่า 2 กิโลเมตร

3. กุฏิพระหลังใหม่ สร้างจากเงินบริจาคของญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาต่อวัดคลองแดน โดยมี ดร.จเร สุวรรณชาติ และทีมงานของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา เป็นผู้ออกแบบ และให้คำปรึกษาซึ่งรูปแบบของอาคารเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้แบบประยุกต์ โดยมีแนวคิดในการทำลายธรรมชาติให้น้อยที่สุด การนำวัสดุที่มีอยู่แต่เดิมกลับมาใช้ใหม่ วิธีการออกแบบหน้าต่างให้เป็นแบบบานเลื่อนซ้อนเกล็ด ตลอดจนแนวคิดปริศนาธรรมตามประเพณีนิยมของภาคใต้ ซึ่งได้รับแนวคิดจากท่านเจ้าอาวาส คือ การประดับด้วยกระเบื้องใบเล็ก ๆ วางอยู่บนหลังคา 4 มุม สะท้อนถึงเรื่องความเมตตากรุณา

4. หอฉัน เป็นหอไม้ทั้งหลัง สร้างจากไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ และไม้ยาง หันหน้าออกสู่คลองชะอวด ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญในอดีต หอฉันแห่งนี้มีอายุกว่า 100 ปี เด่ากันว่าสร้างในสมัยของหลวงพ่อซุม (อดีตเจ้าอาวาสรูปแรก) โดยการร่วมแรงศรัทธาของชาวบ้านในการสร้าง และในช่วงที่เกิดน้ำท่วมชาวบ้านจะอพยพมาพักอาศัยที่หอฉันแห่งนี้

5. เรือขุด เป็นเรือที่ขุดจากไม้ตะเคียนทองทั้งต้น โดยตัวเรือมีความยาว 15.30 เมตร ความกว้าง 2.06 เมตร สามารถบรรทุกคนได้ประมาณ 40 – 50 คน สมัยก่อนใช้ในการขนทราย

เข้าวัด ย้ายบ้าน และใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ปัจจุบันได้รับการบูรณะใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2551 ทำให้มีความสวยงามและสมบูรณ์มากขึ้น

6. ร้านขายยาแผนโบราณ ในอดีตชุมชนคลองแดนเคยมีร้านขายยาแผนโบราณอยู่หลายร้าน ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณห้องแถวใกล้ตลาดคลองแดน อาทิ ร้านหมอเขียน ร้านหมอฮ่วน (ร้านศรีสุขโอสถ) ร้านหมอสวัสดิ์ เป็นต้น มีบางร้านปิดตัวลงโดยไร้ผู้สืบทอด บางร้านย้ายไปเปิดกิจการในถิ่นฐานใหม่ โดยนำความรู้ในวิชายาแผนโบราณที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง แล้วถ่ายทอดไปยังรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ และตำรายาจากพระภิกษุในวัดต่าง ๆ

5.4 เส้นทางท่องเที่ยว

ล่องเรือลัดเลาะสายน้ำที่ชุมชนคลองแดน ชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และบ้านเรือนที่ปลูกสร้างสวยงามริมฝั่งคลอง ผ่านดวงตาลโตนดที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม แวะชมหมู่บ้านชาวเล โดยนักท่องเที่ยวสามารถเลือกชิมอาหารทะเลสด ๆ และลงเล่นน้ำทะเลได้ตามอัธยาศัย ซึ่งมีโปรแกรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ดังนี้

โปรแกรมที่ 1 คลองแดน – ท่าจีน ราคา 200 บาท/รอบ

นั่งเรือจากท่าหน้าในตลาด – ดวงตาลโตนด – ชุมชนบ้านแค – ท่าจีน (หมู่บ้านชาวประมง) – กลับสู่เส้นทางเดิม

โปรแกรมที่ 2 คลองแดน – วนรอบเกาะ ราคา 300 บาท/รอบ

นั่งเรือจากท่าหน้าในตลาด – ดวงตาลโตนด – ชุมชนบ้านแค – ท่าจีน (หมู่บ้านชาวประมง) – ปาก ระวัง (ประตุน้ำ) – กลับสู่ตลาด

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มณีวรรณ ผิวนิ่ม และปรารถนา จันทร์พันธุ์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการวิจัยเรื่องโครงการพัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ การวิจัยครั้งนี้ มุ่งทำความเข้าใจถึงผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนหลังจากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบตลาดน้ำในพื้นที่ตลาดน้ำที่เลือกศึกษาในครั้งนี้ คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และตลาดน้ำตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาถึงพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำทั้งสองแห่งจากประวัติชุมชนและกระบวนการปรับตัวเข้าสู่การเป็นสถานที่ท่องเที่ยว พบว่า ตลาดน้ำดำเนินสะดวกพัฒนาจากตลาดขายของทางน้ำของชาวบ้านในชุมชนและจังหวัดใกล้เคียง ไปสู่การเป็นตลาดเพื่อนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะในช่วงเวลาประมาณ 30 ปี เริ่มจากมีนักท่องเที่ยวเข้าไปพบแล้วบอกกันต่อ ๆ ไป ต่อมาเมื่อการคมนาคมทางบกเจริญขึ้น การค้าขายทางน้ำในตลาดลดจนน้อยลง

เกือบหมดไป แต่มีนายทุนจากภายนอกที่ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามาพัฒนาในรูปแบบตลาดเสียใหม่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับชาวต่างชาติ โดยเน้นกิจกรรมการลงเรือชมคลองและการขายของที่ระลึก มีข้อตกลงกับบริษัททัวร์ให้นักท่องเที่ยวมาแวะที่ตลาดน้ำเพียงช่วงสั้น ๆ ก่อนจะเดินทางต่อไปที่อื่น

ส่วนตลาดน้ำตลิ่งชันไม่ใช่ตลาดดั้งเดิมของชาวบ้าน เริ่มต้นจากการสร้างตลาดใหม่ขึ้นริมน้ำในที่ดินของราชการ เพื่อเป็นแหล่งขายสินค้าทางการเกษตรสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2530 มีการตั้งคณะทำงานที่มาจากชาวบ้านในพื้นที่ขึ้นมาทำหน้าที่บริหารงานในตลาดน้ำ โดยเฉพาะใช้ชื่อว่าประชาคมตลาดน้ำตลิ่งชัน ในระยะหลังได้พัฒนามาเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ มีเรือและแพขายอาหารในน้ำ บนบกมีการขายอาหาร ผัก ผลไม้และพันธุ์ไม้จากสวน ตลอดจนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น คอนเสิร์ตและรำไทย ช่วงหลังมีการเพิ่มกิจกรรมจัดเรือเที่ยวชมคลอง การนวดฝ่าเท้า การร้องเพลงคาราโอเกะเข้ามาด้วย

การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อชุมชนทั้งสองแห่งทั้งในด้านบวกและลบ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทำให้เกิดปัญหาการแออัดของการคมนาคม ปัญหาน้ำเสีย มลพิษทางเสียงและอากาศ แต่มีส่วนทำให้มีการปรับปรุงพื้นที่และสาธารณูปโภคให้ชุมชนให้ดีขึ้นผลกระทบทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชน ไม่ต้องไปหางานนอกชุมชน มีทางเลือกด้านอาชีพเพิ่มขึ้น ที่ตลาดน้ำตลิ่งชันการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกชุมชน แต่ที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกรายได้ส่วนใหญ่ตกอยู่กับผู้ประกอบการรายใหญ่จากนอกชุมชน ผลกระทบทางสังคม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดทั้งความร่วมมือและความร่วมมือและความขัดแย้งในชุมชน โดยเฉพาะในตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่มีนักท่องเที่ยวมากและผลประโยชน์สูง มีความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันและระหว่างผู้ประกอบการกับคนในชุมชนที่ถูกกีดกันด้านการค้า มีการเอาเปรียบและหลอกลวงนักท่องเที่ยวในการขายสินค้าและให้บริการ ผลกระทบทางวัฒนธรรมเป็นไปในทางบวกเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ กระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในด้านการแต่งตัว กิจกรรมทางวัฒนธรรม ความรู้สึกภูมิใจในท้องถิ่นของตน

ศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวแบบตลาดน้ำยังมีอยู่มาก เพราะเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว ไม่เหมือนที่อื่น เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ คนในชุมชนทั้งสองยังต้องการให้มีการท่องเที่ยวแบบตลาดน้ำต่อไป และเห็นว่าสามารถจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้แต่ทั้งนี้ต้องให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการ ให้ข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับตลาดน้ำในอดีตและปัจจุบัน สร้างกิจกรรมต่อเนื่องที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอวิถีทางวัฒนธรรมของวิถีชีวิตริมคลองมากกว่าจะเน้นด้านการขายของอย่างเดียว

ประหยัด ตะคอนรัมย์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกรณีศึกษาตลาดริมน้ำดอนหวาย จังหวัดนครปฐม เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารและจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำดอนหวาย เนื่องจากตลาดริมน้ำดอนหวายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ในช่วงวันหยุดเสาร์- อาทิตย์ จะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากในพื้นที่อันจำกัด (ประมาณ 74 ไร่) อันอาจทำให้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งการบริหารและจัดการท่องเที่ยวปัจจุบันอยู่ในรูปขององค์กรชุมชน คือ คณะกรรมการตลาดริมน้ำ ดอนหวาย วิธีการศึกษาอาศัยข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการสำรวจภาคสนาม โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่พร้อมศึกษารูปแบบและบทบาทการบริหารและจัดการการบริหารที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวบรวมสภาพ ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในการดำเนินงาน เพื่อนำเสนอแนวทางในการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ รสชาติอาหารและความเป็นเอกลักษณ์ของตลาดริมน้ำ ในด้านปัญหาที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาด้านการบริการท่องเที่ยว และเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยเฉพาะแหล่งน้ำ ธรรมชาติ ในด้านปัญหาการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรชุมชน ได้แก่ การขาดการบริหารจัดการที่ดี การหน้าที่ความรับผิดชอบไม่ชัดเจน ปัญหาการจัดเก็บผลประโยชน์ ปัญหาด้านงบประมาณ การขาดการประสานงานกับองค์กร อื่น ๆ และปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนใน

ข้อเสนอแนะในการจัดองค์กรในการแก้ปัญหา ได้เสนอรูปแบบการบริหารและจัดการ การท่องเที่ยวชุมชนใหม่ โดยเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลบางกระพี้ ร่วมกับคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย เป็นองค์กรดำเนินงานโดยการออกข้อบังคับ และระเบียบที่ชัดเจน ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะ การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวข้างเคียง รวมทั้งการวางแผนการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยคำนึงความสมดุลของสภาพแวดล้อมตาม หลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ และคณะ (2550 : บทคัดย่อ) การวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนท่าคา ตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงองค์ประกอบ ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตลาดน้ำท่าคา ซึ่งจะนำไปสู่ข้อสรุปถึง กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ในการวิจัยนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายวิธี คือ การประชุมกลุ่มย่อย การทำกิจกรรม การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การจัดเวทีประชาคม เพื่อระดมความคิดเห็นและวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของชุมชนซึ่ง ทำให้ได้ข้อสรุปในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ

ชุมชน ได้แก่การมีส่วนร่วมของชุมชน การแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การมีผู้นำที่เข้มแข็ง เสียสละ และมีวิสัยทัศน์ เพื่อสร้างกระบวนการทำงาน ตลอดจนกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมวัฒนธรรมดั้งเดิม ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทั้งนักท่องเที่ยว พ่อค้าแม่ค้า ผู้อาศัยในชุมชน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมธำรงรักษาระบบนิเวศที่สมบูรณ์เอาไว้และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

พรพรรณ เปล่งปลั่ง (2548 : บทคัดย่อ) การศึกษาเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำตลิ่งชัน และศึกษารูปแบบในการจัดการการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำตลิ่งชัน การศึกษารูปแบบนี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีพื้นที่ในการศึกษา คือ ตลาดน้ำตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร กลุ่มคนที่ศึกษา คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำตลิ่งชัน ได้แก่ กลุ่มเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตตลิ่งชัน กลุ่มประชาชนตลาดน้ำตลิ่งชัน ทั้งคณะกรรมการบริหารประชาคมและสมาชิกประชาคม กลุ่มพันธมิตรของประชาคม กลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับตลาดน้ำ และกลุ่มนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำตลิ่งชัน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ คือ ตลาดน้ำตลิ่งชันในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2530) ตลาดน้ำตลิ่งชันยุคตลาดสินค้าเกษตร (พ.ศ. 2530 – 2540) และตลาดน้ำตลิ่งชันยุคทัวร์คลอง (พ.ศ. 2540 – 2548) ซึ่งพัฒนาการดังกล่าวเป็นการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งที่เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การเกิดน้ำท่วมใหญ่ การตัดถนน การประกาศใช้พระราชบัญญัติการจราจรทางน้ำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของระดับประเทศและกรุงเทพมหานคร รวมไปถึงการผลักดันแนวคิดการมีส่วนร่วม และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในช่วงตลาดสินค้าเกษตร (พ.ศ. 2530-2540) เน้นที่การขายสินค้าเกษตรซึ่งเป็นผลผลิตจากสวนของชาวบ้านในพื้นที่เขตตลิ่งชัน การจัดการตลาดน้ำดำเนินการโดยสำนักงานเขตตลิ่งชัน ต่อมาเมื่อเข้าสู่ช่วงที่ 3 คือ ยุคทัวร์คลอง (พ.ศ.2540 – 2548) ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำโดยมีกิจกรรมเพิ่มเติมขึ้นมาคือ การจัดแสดงดนตรี และการท่องเที่ยวทัวร์คลอง จากเดิมที่มีเพียงการขายสินค้าการเกษตร การจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำในช่วงที่ 3 นี้ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยมีการจัดตั้ง “ประชาคมตลาดน้ำตลิ่งชัน” ขึ้น และขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมโดยมีกลุ่มพันธมิตรที่หลากหลายมากขึ้น เช่น กลุ่มโรงเรียน กลุ่มวัด กลุ่มเจ้าของสวน เป็นต้น พัฒนาการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของตลาดน้ำตลิ่งชันคือ เมื่อมีกระแสตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในช่วงปี พ.ศ.

2545 ตลาดน้ำตลิ่งชันก็ได้้นำเอาแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวทั่วคลองที่ตลาดน้ำตลิ่งชันด้วย

รุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ. (2549 : บทคัดย่อ) การวิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวรรณกรรมท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะ และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวรรณกรรมท้องถิ่นของชุมชนชาวไทยถิ่น ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยมุสลิม และชาวเล โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคี เพื่อให้เป็นที่ถูกใจของนักท่องเที่ยว โดยเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับลักษณะการจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวรรณกรรมท้องถิ่นของชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 4 ชุมชน จากทั้ง 3 จังหวัด โดยสอบถามเจ้าบ้าน ผู้นำชุมชน มัคคุเทศก์ เจ้าของธุรกิจการท่องเที่ยว หรือผู้ประกอบการการท่องเที่ยว เก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เกี่ยวกับความพึงพอใจ ความสนใจ และความคาดหวังต่อการจัดการการท่องเที่ยวสำหรับใช้เป็นข้อมูลประกอบการหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคี เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งผลจากการศึกษาลักษณะการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวรรณกรรมท้องถิ่น พบว่า ชุมชนชาวไทยถิ่นยังไม่มีระบบการจัดการในการนำเสนอเพื่อการท่องเที่ยวที่ชัดเจน เพราะวิถีชีวิต ประเพณีของชุมชนที่เป็นอยู่ยังไม่โดดเด่นพอ ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นแม้จะมีความโดดเด่นก็ไม่ใช่ที่ต้องการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนมีวิถีชีวิต ประเพณี ที่น่าสนใจ มีการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นไม่มีการนำเสนอที่เป็นระบบอย่างชัดเจน ชุมชนชาวไทยมุสลิมมีวิถีชีวิต ประเพณีที่น่าสนใจ มีการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่ยังไม่ชัดเจนนัก ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นไม่มีการนำเสนอที่เป็นระบบอย่างชัดเจน ชุมชนชาวเลมีวิถีชีวิต ประเพณีที่น่าสนใจ เพราะความเป็นชนกลุ่มน้อย แต่ไม่มีการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นไม่มีการนำเสนออย่างเป็นระบบชัดเจน เนื่องจากใช้ภาษาชาวเล จึงทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ยาก ส่วนแนวทางการจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวรรณกรรมท้องถิ่น พบว่า ชุมชนชาวไทยถิ่นควรจะได้มีการจัดทำหมู่บ้านศิลปาชีพขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมของชุมชน มีการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายอาหารพื้นบ้าน ของที่ระลึกที่แพแบบโฮมสเตย์ มีการบริการที่ดี มีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบอย่างทั่วถึง โดยภาคีต่าง ๆ จะต้องมีส่วนร่วมในการผลักดัน และดำเนินงาน ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนควรจัดให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีมัคคุเทศก์ที่มีความรู้อย่างแท้จริง มีการจัดทำป้ายเส้นทางที่ชัดเจน จัดการจราจรให้คล่องตัว มีพิพิธภัณฑ์ที่มีข้อมูลต่าง ๆ ครบถ้วน โดยภาคีต่าง ๆ จะต้องมีส่วนร่วมในการผลักดัน และดำเนินงาน ชุมชนชาวไทยมุสลิมควรจะได้มีการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้

สัมพัทธ์วิถีชีวิตชุมชนอย่างแท้จริง มีสาธารณูปโภคที่จำเป็นอย่างครบถ้วนและเหมาะสม มีป้ายบอกเส้นทางที่ชัดเจน มีจุดบริการนักท่องเที่ยว รวมทั้งเอกสารประกอบการท่องเที่ยว โดยภาคีต่าง ๆ จะต้องมีส่วนร่วมในการผลักดัน และดำเนินงาน ชุมชนชาวเลควรจะรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนให้ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความอยู่รอด หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปดูแลจะต้องเข้าใจและดำเนินการอย่างเหมาะสมไม่ให้กระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ศูนย์แสดงวิถีชีวิตชาวเล โดยภาคีต่าง ๆ จะต้องมีส่วนร่วมในการผลักดัน และการดำเนินงาน

บทที่ 3

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามแบบเจาะจงกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 ชุด เพื่อรวบรวมปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้ผลการศึกษาปรากฏผลดังนี้

3.1 สำรวจและรวบรวมปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การสำรวจและรวบรวมปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งปรากฏผลตามรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 7 ประเด็น ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน บ้านพักอาศัย ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1.เพศ

ตาราง 1 เพศ

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
-เพศชาย	11	22
-เพศหญิง	39	78
รวม	50	100

จากตารางที่ 1 ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 78 รองลงมาเป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 22 ซึ่งเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

2.อายุ

ตาราง 2 อายุ

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
-อายุ 20 – 29 ปี	18	36
-อายุ 30 –39 ปี	12	24
-อายุ 40 – 49 ปี	11	22
-อายุ 50 – 59 ปี	6	12
-อายุ 60 ปีขึ้นไป	3	6
รวม	50	100

จากตารางที่ 2 ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีช่วงอายุ 20 – 29 ปีคิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมามีช่วงอายุ 30 –39 ปีคิดเป็นร้อยละ 24 ช่วงอายุ 40 – 49 ปีคิดเป็นร้อยละ 22 ช่วงอายุ 50 – 59 ปีคิดเป็นร้อยละ 12 และช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 6 ตามลำดับ

3.ระดับการศึกษา

ตาราง 3 ระดับการศึกษา

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
-ไม่ได้รับการศึกษา	1	2
-ระดับประถมศึกษา	8	16
-ระดับมัธยมศึกษา	12	24
-ระดับอนุปริญญา / ปวส.	8	16
-ระดับปริญญาตรี	20	40
-สูงกว่าปริญญาตรี	1	2
รวม	50	100

จากตารางที่ 3 ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมาในระดับมัธยมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 24 ระดับประถมศึกษาและระดับอนุปริญญา/ ปวส.ในสัดส่วนที่เท่ากันคิดเป็นร้อยละ 16 ไม่ได้รับการศึกษาและระดับสูงกว่าปริญญาตรีในสัดส่วนที่เท่ากันคิดเป็นร้อยละ 2 ตามลำดับ

4.อาชีพหลัก

ตาราง 4 อาชีพหลัก

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
-รับจ้างทั่วไป	5	10
-เกษตรกร	11	22
-ธุรกิจส่วนตัว	14	28
-แม่บ้าน	7	14
-รับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ	6	12
-อื่น ๆ เช่น ข้าราชการบำนาญ	7	14
รวม	50	100

จากตารางที่ 4 ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 28 รองลงมาคืออาชีพเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 22 อาชีพแม่บ้านและอาชีพอื่น ๆ เช่น ข้าราชการบำนาญในสัดส่วนที่เท่ากันคิดเป็นร้อยละ 14 และอาชีพรับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจคิดเป็นร้อยละ 12 ตามลำดับ

5. รายได้ต่อเดือน

ตาราง 5 รายได้ต่อเดือน

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
-ต่ำกว่า 5,000 บาท	14	28
-5,001 – 10,000 บาท	27	54
-10,001 – 15,000 บาท	2	4
-15,001 – 20,000 บาท	6	12
-20,001 บาทขึ้นไป	1	2
รวม	50	100

จากตารางที่ 5 ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,001 – 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 54 รองลงมาคือรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 28 รายได้ระหว่าง 15,001 – 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 12 รายได้ระหว่าง 10,001 – 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 4 และรายได้ 20,001 บาทขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 2 ตามลำดับ

6. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ตาราง 6 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
-ระยะเวลาดำกว่า 3 ปี	6	12
-ระยะเวลา 3 – 5 ปี	6	12
-ระยะเวลา 6 – 8 ปี	4	8
-ระยะเวลา 9 – 12 ปี	5	10
-ระยะเวลา 12 ปีขึ้นไป	29	58
รวม	50	100

จากตารางที่ 6 ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ระยะเวลา 12 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 58 รองลงมาคือระยะเวลาต่ำกว่า 3 ปีในสัดส่วนที่เท่ากับ ระยะเวลา 3 – 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 12 ระยะเวลา 9 – 12 ปี คิดเป็นร้อยละ 10 และระยะเวลา 6 – 8 ปี คิดเป็นร้อยละ 8 ตามลำดับ

7.บ้านพักอาศัย

ตาราง 7 บ้านพักอาศัย

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
-บ้านพักตนเอง	30	60
-บ้านบิดา – มารดา	17	34
-บ้านญาติ	2	4
-บ้านเช่า	1	2
รวม	50	100

จากตารางที่ 7 ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีบ้านพักอาศัยเป็นบ้านพักตนเอง คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือบ้านบิดา – มารดา คิดเป็นร้อยละ 34 บ้านญาติ คิดเป็นร้อยละ 4 และบ้านเช่า คิดเป็นร้อยละ 2 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็น การศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น คือ มิติการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน และภาวะผู้นำ ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ตาราง 8 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	SD.	ระดับความคิดเห็น
-มิตินการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.77	1.29	ปานกลาง
-การมีส่วนร่วมของชุมชน	2.82	1.23	ปานกลาง
-การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน	2.79	1.12	ปานกลาง
-ภาวะผู้นำ	2.74	0.08	ปานกลาง
รวม	2.78	0.09	ปานกลาง

จากตารางที่ 8 แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.78$) หากพิจารณารายละเอียดพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=2.82$) รองลงมาคือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ($\bar{X}=2.79$) มิตินการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ($\bar{X}=2.77$) และภาวะผู้นำ ($\bar{X}=2.76$) ตามลำดับ โดยสามารถแยกรายละเอียดในการนำเสนอตามกำหนดการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

ตาราง 9 มิตินการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	SD.	ระดับความคิดเห็น
-ชุมชนมีวิถีชีวิต ความเป็นธรรมชาติและมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น	2.61	1.26	ปานกลาง
-ชุมชนมีทรัพยากรที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม	2.70	1.37	ปานกลาง
-ชุมชนมีเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางภายในชุมชนสะดวก ไม่ยุ่งยากและปลอดภัย	2.76	1.16	ปานกลาง
-ชุมชนมีป้ายและสัญลักษณ์บอกเส้นทางที่เข้าใจง่าย ชัดเจน	2.94	1.26	ปานกลาง
-ชุมชนมีลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้	2.84	1.34	ปานกลาง
-ชุมชนมีศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาในอนาคต	2.74	1.36	ปานกลาง
รวม	2.77	1.29	ปานกลาง

จากตารางที่ 9 แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านมิติการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.77$) หากพิจารณารายละเอียดพบว่าชุมชนมีป้ายและสัญลักษณ์บอกเส้นทางที่เข้าใจง่าย ชัดเจนระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 2.94$) รองลงมาคือชุมชนมีลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ ($\bar{X} = 2.84$) ชุมชนมีเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางภายในชุมชนสะดวก ไม่ยุ่งยากและปลอดภัย ($\bar{X} = 2.76$) ชุมชนมีศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาในอนาคต ($\bar{X} = 2.74$) ชุมชนมีทรัพยากรที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ($\bar{X} = 2.70$) และชุมชนมีวิถีชีวิต ความเป็นธรรมชาติและมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ($\bar{X} = 2.66$) ตามลำดับ

ตาราง 10 การมีส่วนร่วมของชุมชน

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	SD.	ระดับความคิดเห็น
-ชุมชนมีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน อยู่เสมอ	2.84	1.10	ปานกลาง
-ชุมชนมีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวกใน การรองรับนักท่องเที่ยว	2.78	1.28	ปานกลาง
-ชุมชนมีการคำนึงถึงขีดความสามารถในการ รองรับได้ของพื้นที่ในชุมชน	2.82	1.21	ปานกลาง
-ชุมชนมีการคำนึงถึงคุณภาพในการให้บริการแก่ นักท่องเที่ยว /ผู้มาเยือน	2.86	1.26	ปานกลาง
-ชุมชนมีการจัดการด้านความปลอดภัยในชุมชน	2.80	1.30	ปานกลาง
-ชุมชนมีการสร้างมาตรการเฝ้าระวัง และป้องกัน ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านวัฒนธรรม	2.76	1.37	ปานกลาง
-ชุมชนมีกิจกรรมการเรียนรู้วิถีชุมชน หรือ กิจกรรมประจำวันของชุมชนซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของคนในชุมชน	2.74	1.22	ปานกลาง
-ชุมชนมีการรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดการใน รูปแบบของชมรม โดยมีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม / ชมรม	2.88	1.27	ปานกลาง
-ชุมชนมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2.86	1.25	ปานกลาง
-ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการ บริหารจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2.92	1.24	ปานกลาง
-ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการแก้ไข ปัญหาในการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2.84	1.09	ปานกลาง
-ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการ บริหารและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2.74	1.22	ปานกลาง
รวม	2.82	1.23	ปานกลาง

จากตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.82$) หากพิจารณารายละเอียดพบว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการบริหารจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวระดับมากที่สุด ($\bar{X}=2.92$) รองลงมาคือชุมชนมีการรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดการในรูปแบบของชมรมโดยมีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม / ชมรม ($\bar{X}=2.88$) ชุมชนมีการคำนึงถึงคุณภาพในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว / ผู้มาเยือนและชุมชนมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในสัดส่วนเท่ากัน ($\bar{X}=2.86$) ชุมชนมีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชนอยู่เสมอและชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในสัดส่วนเท่ากัน ($\bar{X}=2.84$) ชุมชนมีการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ในชุมชน ($\bar{X}=2.82$) ชุมชนมีการจัดการด้านความปลอดภัยในชุมชน ($\bar{X}=2.80$) ชุมชนมีการจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับนักท่องเที่ยว ($\bar{X}=2.78$) ชุมชนมีการสร้างมาตรการเฝ้าระวัง และป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านวัฒนธรรม ($\bar{X}=2.76$) และชุมชนมีกิจกรรมการเรียนรู้วิถีชุมชน หรือกิจกรรมประจำวันของชุมชนซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการบริหารและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในสัดส่วนเท่ากัน ($\bar{X}=2.74$) ตามลำดับ

ตาราง 11 การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	SD.	ระดับความคิดเห็น
-ชุมชนได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ หรือเอกชน ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	2.80	1.20	ปานกลาง
-ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ หรือ เอกชนด้านงบประมาณเพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว	2.68	1.04	ปานกลาง
-ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชน ด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน	2.72	1.16	ปานกลาง
-ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชน ด้านการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว	2.96	1.10	ปานกลาง
รวม	2.79	1.12	ปานกลาง

จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.79$) หากพิจารณารายละเอียดพบว่าชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชนด้านการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 2.96$) รองลงมาคือชุมชนได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ หรือเอกชนในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ($\bar{X} = 2.80$) ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชนด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน ($\bar{X} = 2.72$) และชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ หรือเอกชนด้านงบประมาณเพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ($\bar{X} = 2.68$) ตามลำดับ

ตาราง 12 ภาวะผู้นำ

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	SD.	ระดับความคิดเห็น
-ผู้นำชุมชนมีการวางแผนการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างชัดเจน	2.80	1.05	ปานกลาง
-ผู้นำชุมชนมีความสามารถในการบริหารงบประมาณเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน	2.72	1.14	ปานกลาง
-ผู้นำชุมชนเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง	2.74	1.26	ปานกลาง
-ผู้นำชุมชนมีการควบคุมดูแลและประเมินผลเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2.78	1.12	ปานกลาง
-ผู้นำชุมชนมีความรับผิดชอบต่อการบริหารและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2.76	1.24	ปานกลาง
รวม	2.76	0.08	ปานกลาง

จากตารางที่ 12 แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านภาวะผู้นำโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.76$) หากพิจารณารายละเอียดพบว่าผู้นำชุมชนมีการวางแผนการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างชัดเจนระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 2.80$) รองลงมาคือผู้นำชุมชนมีการควบคุมดูแลและประเมินผลเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 2.78$) ผู้นำชุมชนมีความรับผิดชอบต่อการบริหารและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 2.76$) ผู้นำชุมชนเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาด้านการ

ท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X}=2.74$) และผู้นำชุมชนมีความสามารถในการบริหารงบประมาณเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ($\bar{X}=2.72$) ตามลำดับ

3.2 วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้ 1)จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 2)จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 3)โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของชุมชนที่เอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานของชุมชน และ 4)อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งปรากฏผลตามรายละเอียดดังนี้

จุดเด่นหรือจุดแข็ง	จุดด้อยหรือจุดอ่อน
<ul style="list-style-type: none"> -ชุมชนมีวิถีชีวิตและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ชัดเจน มีสภาพพื้นที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่เดิมของชุมชนในอดีต -ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีกฎ กติกาสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวที่ชัดเจน -ชุมชนมีการปลูกฝังเยาวชนให้อนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนไว้ เกิดความสำนึกรักบ้านเรือนร่วมพลังพัฒนาชุมชนได้ 	<ul style="list-style-type: none"> -สิ่งอำนวยความสะดวกยังต้องได้รับการพัฒนา
โอกาส	อุปสรรค
<ul style="list-style-type: none"> -ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานภายนอกในการพัฒนาพื้นที่และบุคลากร -การท่องเที่ยวในรูปแบบตลาดน้ำ และการพัก 	<ul style="list-style-type: none"> -การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลทำให้การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวไม่ได้รับความสะดวก

แบบ โสมสเดย์รวมถึงการศึกษาวิถีชีวิตชุมชน เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน	
--	--

จากการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า

1. จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

1.1 ชุมชนมีวิถีชีวิตและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ชัดเจน มีสภาพพื้นที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่เดิมของชุมชนในอดีต

ชุมชนคลองแดนเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนอย่างชัดเจนเนื่องจากลักษณะที่ตั้งเป็นบริเวณที่ทางแยกของมีคลองสามสายไหลมาบรรจบกัน คือ คลองระโนด คลองชะอวด และคลองปากพนัง ซึ่งเส้นทางน้ำนี้เชื่อมต่อไปสู่อ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา ตลอดจนไหลผ่านชุมชนที่แบ่งเขตแดนระหว่างอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กับอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ในอดีตชุมชนคลองแดนมีความเจริญรุ่งเรือง เนื่องจากชาวบ้านตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ตลาด ร้านค้าตามริมคลองและใช้ลำน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมและคลองแดนจัดเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงการเกษตร สวน ไร่ นาของคนในชุมชนริมน้ำตลอดสาย อีกทั้งชุมชนริมน้ำคลองแดนจัดเป็นศูนย์การค้าการขายที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช คลองแดนจึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ในการทำมาหากินของประชาชน กลายเป็นชุมชนริมน้ำเมืองท่าที่คึกคัก แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปการคมนาคมได้เปลี่ยนไปใช้เส้นทางหลวง 408 แทน ทำให้มีการย้ายถิ่นฐานออกไปตั้งบ้านเรือนตามริมเส้นทางหลวงเพื่อความสะดวก ชุมชนต้องตกอยู่ในภาวะถดถอย ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานความพยายามที่จะฟื้นฟูสภาพอดีตขึ้นมา ด้วยการพัฒนาและจัดการด้านพื้นที่เพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวโดยปรับปรุงตัวอาคารบ้านเรือนที่เป็นบ้านทรงไทยเรือนไม้พื้นดินหรือห้องแถวไม้ที่มีหน้ากว้าง 5 เมตร และปลูกติดกันโดยมีทางเชื่อมภายใต้หลังคาเดียวกัน ให้อยู่ที่สภาพวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างภายในวัดคลองแดน สะพานไม้ข้ามคลองของวัดคลองแดน ซึ่งมีศาลาร่อมสะพานไม้ให้อยู่ในสภาพที่ดีมีความปลอดภัย ซึ่งจุดเด่นของตลาดริมน้ำแห่งนี้ต่างจากตลาดน้ำในแหล่งอื่น ๆ คือ ร้านค้ายังเป็นของเจ้าของบ้านที่มีวิถีชีวิตอยู่กันแบบมีชีวิตเรียบง่ายคนซื้อคนขายไม่ต้องรีบเร่ง และราคาซื้อขายเป็นราคาชาวบ้าน เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปจะพบกับ

ชาวบ้านที่ต้อนรับด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีความเป็นมิตรจัดเป็นมนต์เสน่ห์สำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยว

1.2 ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีกฎ กติกาสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวที่ชัดเจน

ชุมชนคลองแดนยังเป็นชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ภายใต้การนำของพระมหาปราโมทย์ จันทโชโต เจ้าอาวาสของวัดคลองแดน คุณครูสายัณห์ ชลสาคร ปราชญ์ชุมชน อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคลองแดน และ อภิชาติ เหมือนทอง นักวิจัยท้องถิ่น เป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดการการท่องเที่ยวขึ้น โดยได้เป็นแกนนำระดมกำลังกาย ความคิด และทุนทรัพย์ เพื่อพัฒนาวัดคลองแดนจนสามารถนำไปสู่ความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนตลอดจนได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาคลองแดนภายใต้ “ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน” โดยท่านเจ้าอาวาสได้จัดโครงการต่าง ๆ ได้แก่ โครงการธรรมะสัญจร ที่พระภิกษุเดินทางไปอบรมสั่งสอนชุมชนต่าง ๆ ทุกวันพระ โครงการอบรมเยาวชนที่ให้เด็ก ๆ มาวัดเหมือนมาโรงเรียน และโครงการตามแม่เข้าวัดในทุกวันศุกร์และวันพระ เพื่อเน้นการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวางรากฐานชุมชนที่เข้มแข็งด้วยความร่วมมือของชุมชนโดยใช้หลักการบริการยึดความเป็น “วชร” คือ วัด ชุมชน โรงเรียน ซึ่งพัฒนาต่อยอดมาจาก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียนและรวมไปถึงชุมชน ด้านการจัดการที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว คุณครูสายัณห์ ชลสาคร ได้ปรับปรุงบ้านพักของตนให้เป็นโฮมสเตย์สำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมวิถีชีวิตและชมกิจกรรมยามเย็นของตลาดริมน้ำ นอกจากนี้ชุมชนยังมีกฎ กติกาสำหรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน ชุมชนคลองแดนได้มีการกำหนดอย่างชัดเจนว่าชุมชนพัฒนาสิ่งก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน รวมไปถึงตลาดเพื่อคอยต้อนรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ดีชุมชนก็ยังไม่ละทิ้งวิถีชีวิตชุมชนที่ยังคงเป็นอยู่เดิม โดยนักท่องเที่ยวทุกคนที่เข้ามาจะต้องปฏิบัติตามกฎของชุมชนตามพันธะสัญญาชุมชนที่ได้ร่วมกันร่างเอาไว้ เช่น ชุมชนไม่รับระบบนายทุน ไม่อนุญาตให้ติดป้ายประกาศหรือโฆษณาใด ๆ ที่นอกเหนือจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ไม่อนุญาตให้มีอบายมุข การพนัน สุรา และเสียดอีกที่กตริโครมในเขตชุมชน อย่างคาราโอเกะ เป็นต้น และชุมชนคลองแดนจัดการการท่องเที่ยวโดยที่ไม่ได้ยึดเป็นอาชีพหลักของชุมชน เพราะอาชีพหลักของชุมชน คือ การทำเกษตรกรรม แต่การท่องเที่ยวเป็นเพียงอาชีพเสริมที่ชาวบ้านทำจากการว่างเว้นจากการทำเกษตรกรรมเท่านั้น ดังนั้นการนำสินค้าซึ่งเป็นผลผลิตของชุมชน เช่น กะปิ แป้งแดง ข้าวสาร อาหารพื้นบ้าน มาจำหน่ายก็ทำในปริมาณที่พอประมาณในการขายให้หมดในแต่ละวันและเมื่อขายหมดแล้วก็ไม่มีการทำเพิ่มเติมถึงแม้ว่าจะยังคงมีนักท่องเที่ยวต้องการอยู่ก็ตาม เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักไม่ได้หวังผลกำไรมากมายแค่ต้องการให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม

จากอาชีพหลัก และเพื่อให้เกิดการได้พบปะกันระหว่างคนในชุมชน อีกทั้งเป็นการเปิดชุมชนคลองแดนให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักและมีโอกาสที่จะเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน

1.3 ชุมชนมีการปลูกฝังเยาวชนให้อนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนไว้ เกิดความสำนึกรักบ้านเรือนรวมพลังพัฒนาชุมชนได้

จากความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนคลองแดนของวัด และชุมชน ที่มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ภายใต้แนวทาง “ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน” มีการอนุรักษ์วิถีชีวิตเดิม ๆ ไว้ และการพัฒนาโดยมีวัดเป็นหลักที่จัดการพัฒนาโดยให้หลักของ “วชร” และ “บวร” เข้ามาจัดการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม สร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหนบ้านเกิดให้กับเยาวชนจนสามารถโน้มน้าวให้เยาวชนร่วมกิจกรรมพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม เยาวชนได้เข้าร่วมโครงการอบรมยุวมัคคุเทศก์เพื่อนำนักท่องเที่ยวชมท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาและให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมให้เยาวชนซึ่งเป็นบุตรหลานของชาวคลองแดนได้มีโอกาสฝึกหัดการแสดงพื้นเมืองของท้องถิ่น ที่จะโชว์ที่เวทีกลางภายในตลาดริมน้ำ โดยเฉพาะการแสดงมโนราห์ เอกลักษณ์พื้นถิ่นของภาคใต้ เพื่อเป็นการเผยแพร่และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก

2. จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

2.1 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณะต้องได้รับการพัฒนา

ชุมชนคลองแดนยังมีปัญหาในเรื่องของเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนชำรุดเป็นหลุมเป็นบ่อและในช่วงฤดูฝนมีน้ำท่วมขังทำให้การสัญจรไป – มาค่อนข้างลำบาก ส่วนเส้นทางเดินชมภายในหมู่บ้านบางส่วนที่เป็นพื้นไม้และสะพานไม้ข้ามคลองไปสู่ลานเวทีแสดงอีกด้านหนึ่งของฝั่งคลองที่รอการปรับปรุงให้มีสภาพที่ดีและปลอดภัยทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อรูปแบบเดิมที่มีอยู่ ด้านเส้นทางเข้าถึงตลาดริมน้ำคลองแดนที่แยกจากเส้นทางหลวงหมายเลข 408 เข้าไปยังตลาดริมน้ำสภาพถนนค่อนข้างแคบ ไฟส่องสว่างไม่เพียงพอและทั่วถึง ตลอดจนไม่มีป้ายบอกทางเข้าถึงตลาดริมน้ำคลองแดนที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกในการเดินทางเข้าถึง นอกจากนี้แสงสว่างที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอเนื่องจากจุดขายของตลาดริมน้ำที่เป็นช่วงเวลาเย็นจนถึงค่ำดังนั้นแสงสว่างและความปลอดภัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขโดยเร่งด่วน

3. โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของชุมชนที่เอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานของชุมชน

3.1 ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานภายนอกในการพัฒนาพื้นที่และบุคลากร

ชุมชนคลองแดนนับว่าเป็นชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านของงบประมาณ การพัฒนาพื้นที่ และการพัฒนา โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากการเคหะแห่งชาติ และการเคหะแห่งชาติได้มอบทุนวิจัยนั้นแก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย (มทร.ศรีวิชัย) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ โดย ดร. จเร สุวรรณชาติ ดำเนินการศึกษาวิจัยโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และชุมชนในชนบทภาคใต้ ตำบลคลองแดน อำเภอร่อนค้อ จังหวัดสงขลา และตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นโครงการนำร่องในการศึกษาปัญหา และนำเสนอแนวทางเลือกการแก้ไขปัญหา รูปแบบการดำเนินการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบทโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในการฟื้นฟูชุมชนริมน้ำบริเวณชุมชนคลองแดน รวมทั้งเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้มีการปรับปรุงและยกระดับคุณภาพที่อยู่อาศัยและชุมชนของประชากรในชุมชนให้มีความเหมาะสมต่อการพักอาศัยอย่างยั่งยืน ตลอดจนเพื่อให้ได้ข้อเสนอที่เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและแผนงานการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชนบท ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และยังได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย คณะศิลปศาสตร์ ในการอบรมยุวมัคคุเทศก์ รุ่นที่ 1 เพื่อพัฒนาให้เยาวชนในชุมชนสามารถเป็นผู้ต้อนรับนักท่องเที่ยวในฐานะเจ้าบ้านที่ดีได้

3.2 การท่องเที่ยวในรูปแบบตลาดน้ำ และการพักแบบโฮมสเตย์รวมถึงการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบตลาดน้ำ/โฮมสเตย์ หรือการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกำลังเป็นที่นิยม จึงถือได้ว่าชุมชนคลองแดนมีโอกาสอันดีที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบของการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนเป็นสำคัญ

ตลาดน้ำคลองแดนเป็นตลาดน้ำที่มีสภาพพื้นที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่เดิมของชุมชน คือ เป็นตลาดน้ำที่ถ่ายทอดวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิมในอดีตที่มีวิถีชีวิตอยู่ริมน้ำ วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตริมน้ำเป็นรูปแบบวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่ไม่ได้เสริมเติมแต่งขึ้นมา หรือสร้างขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว แต่เป็นการใช้ชีวิตเหมือนที่เคยเป็น เพียงแค่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสเท่านั้น ดังนั้นการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชุมชนยังคงยึดถือกฎ กติกาที่ได้กำหนดไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาแก่นแท้และการรักษาความดั้งเดิมของอาคารบ้านเรือนที่

ก่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนที่อื่น และการตระหนักถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม การจัดโฮมสเตย์จึงอยู่ในรูปแบบที่มีการพัฒนาไปอย่างช้า ๆ โดยคำนึงถึงความพร้อมของผู้ให้บริการซึ่งเป็นเจ้าของบ้านที่จะต้องได้รับความรู้ในการจัดการและบริการที่ถูกต้อง

4. อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก

4.1 การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลทำให้การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวไม่ได้รับความ

สะดวก

อุปสรรคสำคัญของการให้บริการตลาดน้ำคลองแดนก็คือในช่วงฤดูฝนตลาดน้ำไม่สามารถเปิดให้บริการได้ เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นตลาดซึ่งเป็นบ้านเรือนริมน้ำและลานแสดงที่เปิดโล่ง และนักท่องเที่ยวก็เดินทางเข้ามาน้อย อีกทั้งพื้นที่ยังเฉอะแฉะ ชุมชนจึงปิดให้บริการตลาดในช่วงนั้น

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการชุมชนคลองแดนดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น ชุมชนควรมีการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนภายใต้แนวคิดดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวต้องผ่านกระบวนการวางแผนการจัดการการร่วมคิดที่ต้องคำนึงถึงคุณค่าและผลกระทบต่อวัดและชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน และท้องถิ่นซึ่งเกิดจากนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนเป็นสำคัญ
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวควรมาพร้อมกับข้อเท็จจริง หรือการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อให้เกิดความตระหนัก ชาบซึ่งถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม โดยอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและเรื่องราวที่เป็นจริง
3. การอนุรักษ์แก่นแท้และการรักษาความดั้งเดิมของอาคารบ้านเรือนและโบราณสถานถือเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนที่อื่น
4. การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ต้องคำนึงถึงสุนทรียภาพ สังคม วัฒนธรรม ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ทั้งนี้วัสดุที่ใช้ต้องสามารถคงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นนั้นไว้
5. ต้องมีการกระตุ้นเตือนผู้มาเยือน ให้แสดงความเคารพในคุณค่า และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น เช่น การแสดงความเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น โนรา เรือขุด
6. ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นต้องตลอดเวลาเป็นผู้มีส่วนร่วม ในการวางแผนอนุรักษ์ และการจัดการในเรื่องการท่องเที่ยวจากทุกสถานศึกษาภายนอกชุมชน

7. กิจกรรมการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ต้องให้ผลตอบแทนแก่ชุมชนท้องถิ่น โดยส่งเสริมมาตรการ การกระจายรายได้ให้ทั่วถึง และรายได้ส่วนหนึ่งจะต้องนำกลับมาใช้ในการปกป้อง คุ้มครองอนุรักษ์ และเผยแพร่ข้อมูลต่อไป

8. ควรสนับสนุนการฝึกอบรม และสร้างมัคคุเทศก์ ทั้งชาวบ้านและเยาวชน เพื่อนำชมโบราณสถาน และสื่อความหมายถึง คุณค่าทางวัฒนธรรมในชุมชน

9. ชุมชนควรให้ความร่วมมือตามสมควรทั้งจากส่วนราชการ นักวางแผน นักออกแบบ สถาปนิก ผู้ตีความมรดกทางวัฒนธรรม นักอนุรักษ์ และผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ และความเข้าใจปัญหา มาช่วยกันในการวางแผนพัฒนา ให้ความรู้ และฝึกอบรม

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการพัฒนาก็ควรควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ด้วยเพื่อให้ชุมชนคลองแดน เป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตลอดไป ภายใต้อุดมการณ์ “ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน” ที่ต้องการนำเสนอวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิม โดยที่ไม่ต้องการเสริมเติมแต่งให้วิถีชีวิตของชุมชนที่ต้องเปลี่ยนไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กุลวรา สุวรรณพิมล. 2548. หลักการมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มปท.
- จินตนา สุขจรรย์นัท. 2549. การศึกษาและพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- นิตยาพร เสมอใจ. 2551. การจัดการและการตลาดบริการ. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. 2546. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 4 เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์.
- ณรงค์วิทย์ แสนทอง. 2551. การบริหารผลงานเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ดนัย เทียนพุฒ. 2544. ความรู้ต่อทคอม. กรุงเทพฯ : นาโกต้า.
- นিকা ชัชกุล. 2550. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิคม จารุมณี. 2536. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. ปรินติ้ง เฮ้าส์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ ดีไซน์ด์.
_____. 2545. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ ดีไซน์ด์.
- เบอร์คเลย์ (อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน่วยที่ 8 – 15) 2548. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ
อุตสาหกรรมท่องเที่ยว หน่วยที่ 8-15. พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร.
ม.ป.พ.
- ประหยัด ตะคอนรัมย์. 2544. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดย กรณีศึกษา ตลาดริมน้ำ
ดอนหวาย จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- พรพรรณ เปล่งปลั่ง. 2548. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน. วิทยานิพนธ์ คณะ
สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พารรี (อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน่วยที่ 8 - 15) 2548. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ
อุตสาหกรรมท่องเที่ยว หน่วยที่ 8-15. พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พัชรี สีโรรส และคณะ. 2546. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มณีวรรณ ผิวคุ้ม และปรารณา จันทร์พันธุ์. 2546. **โครงการพัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ยุพดี เสตพรรณ. 2548. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พิเศษผู้การพิมพ์.
- รุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ. 2549. **การจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ราณี อีสัยกุล. 2548. **กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หน่วยที่ 1 – 8**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วรรณ วลัยวานิช. 2546. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณ ศิลปอาชา. 2549. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว**. หน่วยที่ 1-7. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วิชัย เทียนน้อย. 2540. **การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วิไลลักษณ์ รัตนเพชรขัมมะ และคณะ. 2550. **การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนท่าคา ตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก.
- วันชัย วัฒนศัพท์. 2545. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.
- ศรีญา วรากุลวิทย์. 2537. **งานมัลติมีเดีย 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยาวาศูกรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.
- สมชาย สกฤตทัพบ. 2550. **การมีส่วนร่วมของประชาชน**. ม.ป.พ.
- สุภาพร มากแจ้ง. 2534. **หลักมัลติมีเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.
- _____. 2539. **หลักมัลติมีเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สำนักงานนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2550. แผนพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. 2550. การมีส่วนร่วมของประชาชน. ม.ป.พ.

อกิน รพีพัฒน์. (2539). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภการพิมพ์.

อภิญา กังสนารักษ์. “ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน” [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก

<http://trat.nfe.go.th>. 9 กันยายน 2553.

“การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว” [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://www.suratthani.go.th/km/unit1.htm>. 31 สิงหาคม 2552.

“ขั้นตอนในการดำเนินการวิเคราะห์ SWOT” [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก <http://www.idis.ru.ac.th>.

14 กันยายน 2553.

บุคคลานุกรม

บุคคลานุกรม

- จเร สุวรรณชาติ. 2555. หัวหน้าโครงการวิจัยตลาดรึมน้ำคลองแดน. สัมภาษณ์ วันที่ 10 มีนาคม.
- พระมหาปราโมทย์ จุนทโชโต. 2554. เจ้าอาวาสวัดคลองแดน. สัมภาษณ์ วันที่ 24 ธันวาคม.
- สายัณห์ ชลสาคร. 2554. เจ้าของโฮมสเตย์ครูสายัณห์. สัมภาษณ์ วันที่ 24 ธันวาคม.
- อภิชาติ เหมือนทอง. 2554. นักวิจัยชุมชนตลาดรึมน้ำคลองแดน. สัมภาษณ์ วันที่ 30 ธันวาคม.